

ז'תו

ז'תו ז'תו

תנובות שדה

גליון מס' 22
שבט - אדר תשנ"ט

בהוצאת
המכון למצוות התלויות בארץ
בית עוזיאל

כתובת:

מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד : 99794
טלפון : 08-9214829
08-9216829
פקס : 08-9207911

כתובתינו באינטרנט : nitzvot.webscape.co.il
דואר אלקטרוני : nitzvot@webscape.co.il

המערכת:

הרב שניאור ז. רווח
הרב יהודה אדרי

העורך:

הרב יהודה אדרי

אין המערכת אחראית לתוכן
המודעות המסחריות

***

החוברת הו"ל בסיוע:

המשרד לעניני דתות
המועצה האיזורית גזר

***

תוכן הענינים

5	ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות- מדוע?	מאמר מערכת
7	א. ר"ה לאילנות לענין מעשר וערלה ב. חרקים	מידע הלכתי
8	הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים	חידושים והגהות - מסכת פאה
10	מו"ר הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א אב"ד פ"ת וחבר מועצת הרה"ר לישראל	בענין חנטה הקובעת לדיני ערלה ורבעי
15	הרב שניאור ז. רווח שליט"א הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון	האם מותר לשבת מתחת לסוכה שנעשית מגפן, שנזרעו תחתיה ירקות
27	הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א מח"ס שו"ת עולת יצחק	אכילת חגבים הכשרים על פי המסורת
35	הרב דוד טהרני שליט"א מח"ס שו"ת דברי דוד	תשובות קצרות בהלכה א. נתינת מתנות כהונה לאלמנת כהן ב. עדות גוי על חמורה שלא ביכרה
39	הרב דוד אכיטאן שליט"א המכון למצוות התלויות בארץ	אוצר התשובות - זרעים / חדש קצירת חדש
43	הרב יעקב יעקב שליט"א המכון למצוות התלויות בארץ	ספר החרדים / פנ"ח כלאי זרעים
45	הרב יהודה אדרי שליט"א המכון למצוות התלויות בארץ	שולחן ערוך המבואר / או"ח סי' ריז ברכת הבשמים והמוגמר
48	הרב שניאור ז. רווח דב טל / איכנ סלמה	משתלות על פי ההלכה רקע הלכתי ב' מכתבים מבעלי המשתלות
52	הרב שניאור ז. רווח שליט"א	המעבדה לבדיקת חרקים הימצאות חרקים בעלי גפן
55		מהנעשה במכון

מאמר מערכת

ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות - מדוע?

ראש השנה לאילנות נקבע על ידי התנאים ליום ט"ו בשבט (מסכת ראש השנה פרק א משנה א). משמעותו ההלכתית של יום זה הוא לענין שנת המעשר, כלומר: עץ שחנטתו היתה קודם ט"ו בשבט שייך מבחינת שנת המעשר (שני או עני) לשנה הקודמת, בעוד שעץ שחנטתו היתה לאחר ט"ו בשבט, שנת המעשר שלו כפי השנה שבה חנט.

מבחינה בוטנית ניתן לקבוע, בהכללה, שכל העצים הנשירים חונטים לאחר ט"ו בשבט ואילו העצים שאינם נשירים, ירוק - עד, כגון ההדרים, אבוקדו והשסק חונטים קודם ט"ו בשבט, ולכן פירותיהם שייכים תמיד לשנת המעשר הקודמת לשנת קטיפתם.

שלא כפירות האילן, שנת המעשר של הירקות נקבעת, כידוע, על פי מועד קטיפתם של הירקות, ואין מתחשבים בשעת מועד חנטתם.

ויש להבין: מדוע כך היא ההלכה, הן לגבי הפירות, ששנת המעשר שלהם נקבעת ותלויה בט"ו בשבט, והן לגבי הירקות, ששנת מעשרותיהם נקבעת על פי מועד קטיפתם.

ובכדי להבין - נקדים שאלה: מדוע ראש השנה לאילנות נקבע בט"ו בשבט, והרי במועד זה רוב העצים הנשירים בתרדמה, כשזה עתה סיימו להשיל את עליהם, ואם כן מה יש במועד זה שנקבע כראש השנה?

ברם, היא הנותנת, כשהעץ ערום מעליו, וזה עתה אף גזמו בענפיו, ומרגיש הוא חסר, זה הזמן שזקוק הוא לברכת ראש השנה שתקבע את עתידו.

ומעין דברי חז"ל - על ראש השנה לאדם ולאנושות: "שנה שרשה בתחילתה - מתעשרת בסופה" (ראש השנה ט"ז, ב) ופירשו המפרשים: כשהאדם רש ומכופף עצמו בראשית השנה, בהרגישו שאין לו משלו כלום, זוכה הוא לברכת עתידו.

כן הוא הדבר בעץ, דוקא בהיותו מעורטל מכל עלים ופירות, ומתבייש הוא בחסרונו ובעניותו - הוא הזמן לברכת ראש השנה.

ולכן, ולא בכדי, קבעו חז"ל מועד זה - ט"ו בשבט בשיא החורף - כזמן המתאים ביותר לראש השנה לאילנות.

לעומתם הירקות גדלים כל השנה: בחורף, באביב, בקיץ ובסתיו. אין זמן בו הם דלים וחלשים - כעץ בזמן החורף והשלכת - אלא ההיפך הוא הנכון, תמיד הם בתהליך גדילה והתפתחות, ועל כן שנת המעשר שלהם נקבעת בשיא פריחתם וגידולם, בזמן הקטיפה.

"כי האדם עץ השדה". רבים הם הפרטים בהם קיים מכנה משותף בין הצומח, הטבע, לבין האדם. הטבע ומרכיביו צריך לשמש לנו כבית מדרש גדול לתורה ולמוסר. ראיית עולם הצומח בראש השנה לאילנות, בט"ו בשבט, כשהרוחות מנשבות ומטרות עוז יורדים משמים, עליהם להזכיר לנו, את ראש השנה בא' בתשרי, ביום בו בורא העולם יושב על כסא רחמים ודן את יצוריו. ומן הטבע נלמד כיצד עלינו להרגיש, כדי שאף אנו נתברך בשנה טובה ומבורכת, בשפע, בכל תחומי הברכה.

גליון מס' 22 עוסק ב:

א. את הגליון פותחים אנו בחידושים והערות למסכת פאה מהגאון ראש הישיבה רבי מאיר מאוזו שליט"א. [הערות אלו הם חלק מהערות שכתב הרב שליט"א, על כל סדר זרעים הנמצאים עדיין בכת"י].

ב. ממשיכים אנו את תשובתו של מו"ר הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א מורה דרכו של המכון בענין השלב הקובע לענין איסור ערלה. השלמה זו היא המשך מהגליון הקודם.

ג. תשובה להלכה ולמעשה בענין גפן מודלית שמתחתיה גדלים ירקות - כלאי הכרם - אם מותר לשבת תחתיה. מאת יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א.

ד. הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א מאלפנו בינה במאמרו בענין המסורת בזיהוי חגבים, מתוך בקיאות גדולה כיד ה' הטובה עליו.

ה. הרה"ג דוד טהרני שליט"א מכבדנו בשתי תשובות קצרות בענין מתנות כהונה ופדיון פטר חמור.

ו. ממשיכים אנו לפרסם פרק נוסף מפרוייקט "אוצר התשובות", והפעם המשך להלכות חדש.

ז. מגליון זה בעזה"י מתחילים אנו לפרסם חלקים ממהדורה מתוקנת של "ספר חרדים" על מצוות התלויות בארץ, הכוללת מקורות, ביאורים והערות. עבודה זו מתבצעת ע"י צוות רבני המכון.

ח. בגליון זה חוזרים אנו לפרוייקט "שולחן ערוך המבואר", והפעם בהלכות ברכות. מאת חבר המכון הרב יהודה אדרי שליט"א.

ט. כהמשך והשלמה לפירסומים שונים בענין המשתלות שתחת השגחתינו לענין ערלה, מפרסמים אנו בזה הזרואות מפורטות לאופן הכנת השתילים במשתלה, ולצורת שתילתם בשטח. כמו"כ מפרסמים אנו את הבחנתם של שני בעלי משתלות (שתחת פיקוח המכון) על סיבת תמותת שתילים (גפן) ורעיונות לפתרון.

י. במסגרת המעבדה לבדיקת חרקים שע"י המכון מפרסמים אנו בזה מימצאים בענין חרקים בעלי גפן.

בסוף החוברת הבאנו את המדור הקבוע מהנעשה במכון.

בייקרא דאורייתא

המערכת

מידע הלכתי

ט"ו בשבט - ערלה:

א. ט"ו בשבט הוא תאריך חשוב לענין מצוות הארץ, הוא היום בו מתחלפים דיני העצים העומדים בשנה הרביעית [על פי ההלכה] שהם יוצאים מערלה ונכנסים לשנת נטע רבעי. כך שכל עץ [חשוף שורש] שניטע החל מט"ו בשבט תשנ"ו עד ט"ו באב תשנ"ו יוצא משנות הערלה שלו החל מט"ו בשבט תשנ"ט. ואמנם הפירות שיהיו מותרים באכילה, הם אותם פירות שהגיעו לשיעור בוסר אחר ט"ו בשבט, אך אם הם הגיעו לשלב זה קודם ט"ו בשבט אפילו ששאר רוב גידולם היה בשנה הרביעית, הם אסורים בהנאה כדין ערלה. וכן היא להלכה דעת רבינו הרמב"ם. אלא שכבר כתב מו"ר הג"ר שלמה עמאר שליט"א מורה דרכו של המכון (תנובות שדה גליון מס' 5. 14. 21. ובגליון זה), שלכתחילה יש לחוש לספיקו של מרן השו"ע ולהחמיר כבר משלב הסמדר, היינו אם שלב הסמדר היה לאחר ט"ו בשבט מותרים הפירות מדין ערלה, ואם הסמדר קדם לפני ט"ו בשבט דין הפירות כדין פירות ערלה. ולכן הלכה למעשה יש לנהוג כך: בסמוך ממש לט"ו בשבט על החקלאי שמטעיו יוצאים מערלה בט"ו בשבט שנה זו, לעבור במטע ולהוריד את כל הפרחים שכבר נפתחו בעצים, ואילו את הפרחים הסגורים יכול הוא להשאיר על העצים, שכן הם יפתחו - [שלב הסמדר - עי' במקורות לעיל] - רק בשנה הרביעית ויהיו מותרים.

ט"ו בשבט - תרו"מ:

ב. גם לענין מעשרות חשוב תאריך זה, שכן בט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, היינו שבו מתחלף שנת מעשר באילנות מראשונה לשניה וכיו"ב, וכלל בידינו שאין מפרישין מפירות שנה זו על פירות שנה אחרת אפי' אם שניהם אותו שנת מעשר [כדוגמת שנת התשנ"ח-רביעית, והתשנ"ט - חמישית, שבשניהם נוהג מעשר שני]. והשלב בפרי הקובע את המעבר בין השנים הוא שליש בישול בפרי, שאם הגיע לשישול קודם ט"ו בשבט שייך הוא לשנה החולפת, ואם הגיע לשלב זה אחר ט"ו בשבט הרי שהוא שייך לשנה הנוכחית.

ג. בשנה זו שהתארך הקיץ, וחום הקיץ הורגש היטב גם בכניסת החורף, גרם הדבר לפריחות מוקדמות יותר בפירות מסוימים, כך שכבר לפני ט"ו בשבט יכולים אנו כבר למצוא בשוק את פרי השסק שגדל בחממות [ובנוסף לקיץ החם כבר הבשילו פירותיו], וודאי שהוא שייך לשנת המעשר החולפת, ואם מטע זה הוא בשנתו הרביעית ודאי שהפירות עדיין אסורים משום ערלה. ואמנם גם במטעים הפתוחים הפריחה כבר הוקדמה, ובהרבה מטעים אנו רואים כבר את שלב הסמדר [שסק, אפרסק ועוד], ובמטעי אפרסק שונים כבר הבחנו בשלב שיש לחוש בו שהוא כבר שלב הבוסר, ויש למציאות זו השלכות הלכתיות חשובות וכנ"ל. ואמנם כפי הנראה גם בשסק (שמקדים יותר מן האפרסק) ברוב ככל המטעים הפתוחים אין לחוש שיגיע לשישול בישול הפרי, ולכן למסקנא: לענין תרומות ומעשרות אין כמעט נפ"מ, ואילו לענין ערלה החשיבות היא מירבית, בפרט בשנה זו, ששלב הבוסר גם הוא הקדים, ואף לדעת רבינו הרמב"ם יש לאסור פירות אלו.

חרקים:

א. עקב הקיץ שנכנס לתוך ימי החורף, נמצאו חרקים הנמצאים בירקות בדרך כלל בקיץ [כגון התריפס], בירקות העלים השונים, בארטישוק ועוד, ויש להזהר בזה, ולבדוק מוצרים אלו כפי שכבר פירטנו בגליונות הקודמים.

ב. כמו"כ זבוב הים תיכוני, שנמצא בד"כ כלל בקיץ, נמצא גם כן בעונה חמה זו, דבר זה פגע בעיקר בהדרים, ולכן יש לבדוק היטב את אופי הפלחים של ההדרים השונים, שאינם נגועים ברימות הזבוב. ובפרט בעצים הבודדים הנמצאים בחצירות הבתים, שאינם מקבלים ריסוס כנצרך. משקה הדרים שנשחט וסוגן אין לחוש בו משום חרקים.

הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א
ראש ישיבת כסא רחמים

חידושים והגהות

מסכת פאה

פרק א משנה א

בתוי"ט בד"ה אלו וכו' והתוס' במסכת חגיגה פרק קמא דף ו' פירשו מפני המחלוקת, עין יפה עין רעה ובינונית. עיין בתוס' רע"ק מה שהקשה על זה והניח בצע"ג, ואפ"ל עפמ"ש התוס' בקידושין (דף מ"א סע"א) בשם הירושלמי דיש סמך מן הכתובים לעין יפה ורעה ובינונית בתרומה ע"ש. וז"ש מפני המחלוקת, דיש סמך לחילוקים אלו מן התורה. והוא ע"ד מ"ש רש"י בתולין (דף קל"ז) והביאו התוי"ט בסמוך.

בא"ד ומ"ש הר"ב שההוספה היא טבל. צ"ל הר"ש.

בסה"ד בפ"ד דתרומה. צ"ל דתרומות.

במשנה ראשונה בד"ה וגמילות חסדים, מ"ש הר"ב דטפי מחומש לא מיחייב, כגמ' דכתובות משמע דטפי מחומש איסורא איכא. נ"ב דברי הרע"ב לקוחים מד' הרמב"ם בפירוש המשנה, וכבר העיר עליו הברכ"י (יו"ד סי' רמ"ט) ע"ש באורך, ותירוץ הרב המגיה פה לא יכון בלשון הרמב"ם, ואכמ"ל.

משנה ב

בפירוש הרע"ב בד"ה הכל לפי גודל השדה וכו' נותן ומוסיף על ששים לפי גודל שדהו. עיי' בתוי"ט שתמה על זה, ובהגהות ראשון לציון הגיה נותן ומוסיף עד ששים ע"ש. ולא משמע כן מלשון נותן ומוסיף. ועוד דא"כ פשיטא דהא קתני רישא אין פוחתין לפאה מששים. ובתוס' אנשי שם כתבו בשם הרמ"ז שתמיהת התוי"ט אינה תמיהה דקמ"ל שיתן ככרכת ה' אשר נתן לו (ואף יותר מששים) ע"ש, והכי דייק לשון המשנה - הכל לפי גודל השדה, דלפי' הרמב"ם הול"ל לפי קוטן השדה או לפי מדת השדה. וכן לפי רוב העניים לפירוש התוי"ט הול"ל לפי מיעוט העניים, דאפ"ה לא יפחות מששים, ועוד מאי "לפיי" כלל. ודו"ק. ומ"ש התוי"ט בסו"ד לפי איכות השדה וכו', יותר נכון להגיה לפי שטח השדה.

משנה ג

בתוי"ט בד"ה ובלבד וכו', מהו כשיעור [כשיעור] כל שדהו. כצ"ל. והמעתיק דילג, לפי שחשבה לכפל. וגם בירושלמי נפל ט"ס.

בד"ה אם שייר קלח וכו' וקשה דליתני אם נתן קלח אחד בסוף כלשון ר' שמעון, נ"ב ולענ"ד לק"מ דר"י קיצר לשונו של ר"ש, ובמקום נתן בסוף נקט שייר, והיא היא. וכן הגר"א בשונות אליהו תפס כפי' הרע"ב, דלפי' הר"ש ור"י אשכנזי אין קשר לדברי ר"י עם רישא דמתני' והיא כבא בפני עצמה.

משנה ד

בד"ה ולקטתו כאחד וכו' לשון הר"ש דסתם קציר מתבשל ביחד. כצ"ל.

בד"ה ומכניסו וכו' דהו"ל למתלי טעמא בדבר הנקצר. נ"ב ועוד קשה דא"כ שומים ובצלים נמי אינם נקצרים במגל ואמאי חייבים בפאה.

בד"ה בכלל הזה וכו', שיפקיר תבואתו וקטניותיו. כצ"ל.

משנה ה

הרע"ב בד"ה האוג וכו' וקורין לו בערבי סומא"ק. נ"ב הוא אילן שפריו אדום והם גרגרים אדומים חמוצים ומערכים אותם עם זעט"ר (אזוב) ומתכלים בהם את האוכל במקום מלח לימון. כך שמעתי מת"ח אחד בבלי. ולפי זה הוא עצמו פירוש ראשון.

בחידושי מהרי"ח בד"ה ובאילן וכו', ואף ששינונו במסכת מנחות. נ"ב פ"ח משנה ד', ועיין תוס' מנחות דף פ"ו ע"א.

משנה ו

בתוי"ט בד"ה עד שימרח וכו', ופירוש מריחה מריקה. נ"ב, כמו נזיר נזיק נזית. ועיין בהגהות היעב"ץ בש"ס ווילנא.

פרק ו משנה ו

בתוי"ט בד"ה העומר וכו', ולשאת אותו על כתפך (כצ"ל וכן כפי' הרע"ב) וכו' ושם פירש הר"ב שמשקלה חצי שעורה וכו' לא יוכל להגביהו כולו וכו' כצ"ל. ונ"ב דברי הירושלמי צע"ג, דוזז משקלו 4.8 גראם דהיינו דרהם וחצי כידוע, וא"כ 9600 זוזים הם 46.08 ק"ג, ואילו סאתים מים הם רפ"ח ביצים שמשקלן 16.59 ק"ג (ולפי החזו"א קרוב ל - 29 ק"ג), ואין לח בעולם שישקול פי שנים ושלושה מן המים. והתוי"ט הוסיף לנו מכוכה שמחשב משקל סאתים תתקכ"א, אלפים ושש מאות שעורות, וסיים ומפני שהנפח מרובה וכו', פתח במשקל וסיים כנפח ומה ענין זה לזה. והעיקר לענ"ד כדברי התו"ח דבעינן תבואה סאתים ועם התבן והקש לפחות שש סאים שהם נפח של 50 ליטר, ואינו יכול להגביהו כולו כאחד וא"ש הכל. ודע שנפח של סאתים הוא אמה על אמה בעובי ג' חלקי עשרים מאמה שכך יוצא לפי שיעור מקוה, והוא עובי 3.6 גודלים (7 ס"מ) ואין כאן נפח מרובה כלל. ודברי התוי"ט צ"ע.

הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א
אב"ד פ"ת וחבר מועצת הרה"ר לישראל

בענין חנטה הקובעת לדיני ערלה ורבעי

ח"ב - המשך התשובה מהגליון הקודם

עוד ראיתי להרב נר"ו שם, שכתב ועכ"פ קשה אמאי לא זכר הטור שדעת הרמב"ם דלא כר' יוסי ושאינו מחלק בין אילן לאילן, ויתמה עליו מהגמ' בברכות, וכו', והנה הטור מביא את הרמב"ם כשהוא מסכים עמו, או כשבא לחלוק עליו, אבל כאן דספוקי מספק"ל האי דינא, לא רצה להביא את הר"מ בסתם שלא יאמרו שמסכים עמו, ולא להקשות עליו שלא יתפרש הדבר שהוא חולק עליו, וע"כ מכוח הספק קיים בנפשו שב ואל תעשה עדיף, ובודאי שזו היא כונת הב"ח, אלא שהוא ז"ל פירש הטעם שהטור מסתפק דשנא הלכה כר"י, ובעניוטי פירשתי דספקם של הטוש"ע, הוא משום הגמ' דברכות ופסחים הנ"ל וכיע"ש.

עו"כ כב' בזה"ל, ועכ"פ מצינו כלל בקבלת הוראות מרן וכמדומני שמני"ר שליט"א רמז אליו, והוא בשו"ת שמחת יו"ט (סימן ג') והובא בארץ חיים סתהון (כלל ד') דקיבלנו הוראת מרן היכא שנודע לנו בכירור שעמד בעיקר הדין והכריע הלכה, אבל כשלא הוברר לנו אם עמד בעיקר הדין, כגון וכו', וא"כ ק"ו בנידו"ד שדעת מרן אינה ידועה אמאי השמיט האי דינא, יש לנו ללכת אחר הרמב"ם, וכמ"ש מעכ"ת שליט"א שהוא מריה דאתרין, וכמו שכ"כ בארץ חיים (שם אות ג') בשם החק"ל ועוד, דכשאין ברור בדעת מרן, אזלינן בא"י אחר ד' הרמב"ם, וכ"כ באור לציון ח"ב כמבוא, ודחה דברי החזו"א בזה עכ"ל. ואולם כאן ברור לפנינו שמרן בס"ד רצ"ד ס"ד שינה מלשון הר"מ ז"ל במקום שהראב"ד ז"ל כתב לשון יוציאו, כתב מרן ז"ל יחנטו כמה פעמים, ולא עוד אלא שבסעי' ב שם כתב העלים והלולבין ומי גפנים מותרין משום ערלה, ודילג את הסמדר, שהוא מפורש במשנה וגם בלשון הרמב"ם ז"ל, וזה ודאי אומר דרשני, אך אמנם ברור דאין כאן הכרעה ברורה, ועל כן כתבתי שם דהעיקר כהרמב"ם ז"ל דסמדר מותר בכל האילנות, מיהו טוב לחוש לספיקו של מרן ז"ל ובפרט שגם הטור נסתפק בזה ולהחמיר בשאר אילנות בסמדר, לכד מגפן וזית וחרוב.

ועו"כ הרב המשיג נר"ו, עוד נקודה א' רציתי לברר, ונהביא את מה שדקדקתי בדברי הש"ע ששינה מהרמב"ם וכנזכר. וכתב בזה"ל, אמנם יש לי בזה הרהורי דברים ואמרתי להציעם לפני כת"ר שליט"א, הרי הרמב"ם והשו"ע כתבו גם על נטע רבעי, וכלשון הרמב"ן בערלה, "עד שיוציאו" כן לשונו ברבעי, וכן הטוש"ע "כל הפירות שיחנטו", והרי רבעי אינו נוהג כלל עד שיגמר הפרי, ואפילו בוסר אין לו פדיון כדאיתא בירושלמי (פ"א ה"ה) פרי אתה פודה ולא בוסר, ובספרא קדושים (סוף פ"ה) איתא, אין פודין את הרבעי עד שיבא לעונת המעשרות, וכ"כ הרמב"ם קדושים

(סוף פ"ה) איתא, פודין, עד שיבואו לעונה"מ וכו', ואינו נקנה במתנה א"כ כשהו בוסר, ובוסר הוא לפני עונה"מ כמבואר ברמב"ם (הל' מעשר פ"ב ה"ג) גם הטוש"ע (שם ס"ו) כתבו פודים אותם אחר שיגמרו, ובב"י שם הביא לדברי הרמב"ם הנז', כפירוש ללשון זה של הטור. והרא"ש הל' ערלה (פ"ז) הביא דברי הירושלמי הנז' להסביר למה אין רבעי נוהג בקליפין וגרעינים, ומשמע שמי"ש פרי אתה פודה ולא בוסר היינו לומר שלפני זמן זה מותרים בלי פדיון, וכ"מ ממ"ש הרמב"ם שניתנים במתנה כשהם בוסר, וכו' עכ"ל, והאריך כזה והביא שכן כתבו בכמה ספרים ואינם תח"י לעיין בהם.

ועכ"פ הנה הערה זו היא הערה חשובה, אך אינה נוגעת למה שכתבתי בזה, רק היא הערה בפני עצמה, דהרמב"ם כתב גם ברבעי משיוציאו, והש"ע כתב משיחנטו, והן הן הלשונות שכתבו בערלה, ונראה מדבריהם שרבעי וערלה הם כענין אחד. ולמעשה זה ברור דאינו חשוב ממון גבוה עד שיגיעו לעונה"מ, וע"כ אפשר ליתנו במתנה לפני כן, דנלמד בגז"ש קדש קדש ממעשר שני, ועי"ל שכתבתי בזה באורך.

והנראה בזה דבאמת לפני שהגיע לעונת המעשרות אינו נפדה וניתן במתנה, ואולי גם מותר באכילה דומיא דמעשר, שכן מבואר ברמב"ם ז"ל בהלכות מעשר (פ"ב ה"ג) וז"ל וקודם שתגיע התבואה והפירות לעונה זו (שהיא עונה"מ כמבואר לעיל באותה הלכה), מותר לאכול מהן כל מה שירצה ובכל דרך שירצה, עכ"ל. וכ"פ מרן ז"ל בש"ע (סימן של"א סט"ו) וז"ל התבואה והזיתים שלא הביאו שלוש פטורים מתרומה ומעשרות, ומנין יודע כל שזורעה ומצמחת בידוע שהביאה שליש, עכ"ל. וכבר כתבתי לעיל דמשמע מהרמב"ם ז"ל בפיה"מ דערלה (פ"א מ"ח) וכן משאר המפרשים, דמדמים רבעי למעשר שני לגמרי, וכ"נ מפשטות לשונו של הרמב"ם בהל' מעשר שני ורבעי (פ"ט ה"א וה"ב) שכתב וכשם שאין מעשר שני בסוריא כך אין נטע רבעי בסוריא, ודינו להאכל בירושלים כמעשר שני, עו"כ שם שנפדה כמע"ש, ואין פודין אותו עד שיגיע לעונת המעשרות, והרי הוא ממון גבוה כמעשר, עו"כ ודינו בשאר הדברים לענין אכילה ושתיה ופדייה כמעשר, עכ"ל, ומסתמא דגם לענין זה דמותר באכילה קודם שהגיע לעונת המעשר, דגם בזה הנט"ר מותר כמו המעשר.

וגם מרן ז"ל בש"ע (סימן רצ"ד ס"ו) כתב, פירות רבעי יש להם דין מעשר שני לכל דבר, וכו', עכ"ל. ועיין בביאור הגר"א ז"ל שם (א"ו י"ד) שהזכיר הגמ' דקידושין (נד' עב') הנ"ל, וכתב, אלמא לכולה מילתא גמרינן ממעשר, ובירושלמי פ"ה דמ"ש בש"א אין לו חומש וכו', אלמא לב"ה כל אלו למדו ממע"ש, וכן אמרו לענין נט"ר בשביעית ירושלמי שם, ובגמ' בכמה מקומות, עכ"ל. ומאחר ופסקו להדיא דמותר ליתנו במתנה קודם שהגיע לעונה"מ מסתברא דגם מותר באכילה כמו מעשר. וכנ"ל.

אלא דלפי"ז קשה מ"ש בש"ע (סי' רצ"ד ט"ד) ג' שנים הללו וכו' כיצד נטע מקודם ט"ז באב וכו', ואם נטע ביום ט"ז באב ומיום ט"ז ואילך, מונה מר"ח תשרי הבא ג' שנים שלמים ולאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית, כל הפירות שיחנטו בו קודם ט"ו בשבט יש להם ג"כ דין ערלה אע"פ שנגמרים אח"כ, והנחנטים בו מט"ו בשבט של שנה רביעית עד ט"ו בשבט של שנה חמישית נקראים רבעי, ולאחר ט"ו בשבט של שנה חמישית הם חולין גמורים, עכ"ל. וקרוכ לזה הוא לשונו של הרמב"ם ז"ל (כפ"ט מהל' מעשר שני ונט"ד ה"י) ע"ש, רק במקום שמרן ז"ל כ' שיחנטו, כתב הרמב"ם ז"ל "שיוציאו", והעולה מדבריהם דמשוים ערלה ורבעי לענין זה דבאותו שיעור שחל עליו דין ערלה, חל עליו נמי דין רבעי, וזה בודאי זמן רב קודם עונה"מ, דגם בוסר הוא רחוק מאוד מעונה"מ שהוא שלישי כישולו, שע"ז נעשה ראוי לאכילה בשעת הדחק לפחות.

אבל באמת לא קשה מידי דכאן הדיון הוא אם פרי זה שייך עדיין לשנות הערלה או שכבר יצא מערלה ונחשב לרבעי, והואיל והערלה חלה מרגע שנקרא שמו פרי, ואינה תלויה בכך שיהיה ראוי לאכילה, אלא רק שיקרא שמו פרי, שהוא בוסר לחכמים וסמדר לרבי יוסי, וט"ו בשבט הוא הקובע לענין זה דהיינו גם אחר עבור על האילן ג' שנים, לא נקרא רבעי עד ט"ו בשבט. וע"כ אם הוציא פירותיו קודם ט"ו בשבט, חל עליהם שם ערלה והם אסורים לעולם, אע"פ שנגמרו לאחר ט"ו בשבט של רביעית, דהחלות של דיני ערלה תלויה בשם פרי, ולא בכישול הפרי, ועד ט"ו בשבט שייך לשנה הקודמת, ועל כן גם לענין נטע רבעי כדי לקבוע אם הוא שייך לשנה הרביעית או לחמישית, קובעים לפי יציאת הפרי, דאם יצא מט"ו בשבט של שנה רביעית עד לט"ו בשבט של שנה חמישית הוא נט"ר, אבל מה שיצא קודם ט"ו בשבט של רביעית הוא עדיין ערלה, ומה שיצא לאחר ט"ו בשבט של חמישית הם חולין גמורים, ופירוש הדברים דכיון שהערלה נקבעת לפי הזמן שנקרא שמו פרי, א"כ כשהגיע לשיעור זה קודם ט"ו בשבט של רביעית כבר חל עליו ערלה, ואינו יוצא מזה לעולם, אבל אחרי ט"ו בשבט שזהו הזמן של רבעי, אם הגיע לשיעור שנקרא שמו פרי, רק בזמן זה שהוא אחר ט"ו בשבט של רביעית כבר פלט מערלה נקרא שמו רבעי, כי בזמן הערלה לא היה שמו פרי עדיין וע"כ לא חלה עליו ערלה, ויש לו כל הדינים של רבעי, והיינו דאחר שיגדל ויגיע לעונה"מ, יהיה אסור באכילה עד שיפדהו כדינו, אבל לפני עונה"מ באמת הוא מותר באכילה דכבר פלט מערלה, וא"צ פדיון דעדיין לא הגיע לעונה"מ, וכן נמי אם הגיע ליקרא פרי קודם ט"ו בשבט של חמישית, כבר נקבע ליקרא נט"ר, שאם יגדל עד לעונה"מ, צריך פדיון וחומש וכו'. אבל אם ירצה לאוכלו קודם עונה"מ מותר בלא פדיון וכדין מעשר, וכנ"ל. ובזה התישב הענין על נכון בעה"י וכישועתו.

והדברים מתאימים עם מ"ש כב' שם בשם הרבנים יצחק ירנן (דצ"ז ע"ג), ומאמר המלך (דמ"א ע"ג), ולב מבין (דקט"ז ע"ד) שהוכיחו שבטרם שבאו הפירות לעונה"מ מותרים הם גם באכילה ללא פדיון, ע"כ שכ"ד הרב ישרי לב (דנ"ז ע"א) והרב רוח חיים (סי' רצ"ד אות י"א) ואינם תח"י לעיין בהם, אך בחסדי ה' כיונתי בזה לדעתם, ומ"מ גם הם בודאי יודו דקביעת דין ערלה או רבעי

נקבע לפי הזמן שנקרא עליו שם פרי וכנ"ל ומ"ש כב' בזה שזה לא כדעת החזו"א בהל' ערלה (סימן ג' אות ה') לכאורה היא הערה נכונה ויש לי הרבה מה לשאת ולתת בדברות קדשו של החזו"א בזה, ועוד חזון למועד אי"ה כשאכתוב על דין רבעי במיוחד ואז אשוב לעיין גם בזה כראוי, ולע"ע די במ"ש עד כה.

ואולם כב' מכוח הקושיא הנז' הסיק וכתב, וע"כ שלא באו (הר"מ והש"ע) לתת בזה שיעור ערלה ורבעי כלל, דשיעורם ידוע ונכתב במקומו, אמנם מ"ש הרמב"ם משיוציאו וכו', ולענ"ד גם אם רק יצאו סמדר קודם ט"ו בשבט נמי לכו"ע ינהג בהם ערלה ורבעי, אע"פ שבזמן האיסור לא חל עליהם שם פרי, ובפנ"ע אינם אסורים, וכו' לא מבעיא לשיטת בעל המאור וכו' וגם לש"י רש"י והרמב"ם דס"ל שאילן שנטעוהו בתשרי נוהג בו ערלה רק ג' שנים וכו', וכיון שכן כנראה למד הרמב"ם מהיכן שהוא או מסברא דמי כשהוציאו קודם ט"ו בשבט, אף שהוא בוסר או אולי סמדר אסורים, וכן יש לדקדק בלשונו שכתב וכל מה שיוציאו בתוך זמן זה הוא ערלה אע"פ שיגמרו אחר כמה ימים, וכו'. עכ"ל בדילוגין.

ולא ידעתי איך כותב כמה פעמים שיהיה אסור גם סמדר להרמב"ם, כשהרמב"ם פסק להדיא וסמדר מותר כרבי יוסי, גם בהלכותיו שם, וגם בפיה"מ דערלה (פ"א מ"ז), ואין מפקפק בזה. ועוד דכב' מערער על שהעלתי בעוניי דטוב לחוש לד' הטוש"ע שמחמירים גם בסמדר, וכאן כותב שהרמב"ם גופיה אוסר גם מסמדר. ואם כונתו לומר כשהוציאו סמדר קודם ט"ו בשבט, עדיין הוא מותר אלא שכשיגיע לבוסר יהיה אסור אפי' שהגיע לבוסר אחר ט"ו בשבט, א"כ מנין לו חידוש זה, והרי כל המחלוקת של חכמים ור"י היא אימתי נקרא שמו פרי, וכו"ע מודים דמשנקרא שמו פרי כבר חל עליו איסור ערלה. ופסק הרמב"ם ז"ל כחכמים, ולמה נכניס בכונתו דברים חדשים שלא שיערום רבותינו ז"ל, ועוד מה יישב בזה בנטע רבעי, דמאחר ולא חל עליו חיוב פדיון אלא כשיבא לעונה"מ, למה נחשיב אותו רבעי מעת שיוציא, או שיחנוט (כל' הש"ע). אך לפי מ"ש לעיל אתי שפיר דהערלה נקבעת בזמן שנקרא שמו פרי, ונפסקה הלכה דלא נקרא שמו פרי עד שיגיע לבוסר. ואינה תלויה בראוי לאכילה כמעשר, וע"כ אם הגיע לבוסר קודם ט"ו בשבט היא עדיין ערלה לאותה שנה, ואם הגיע לבוסר רק אחר ט"ו בשבט דרביעית יצאה מכלל ערלה. וכיון שרבעי הוא המוציאה מערלה ע"כ נקבע הפרי לזה גם כן בעת שמקבל שם פרי, כמו בערלה גופה, וכמו שביארתי כבר.

והנה לעיל כתבתי סברא לחלק בין ערלה דחלה על הפרי מרגע שנקרא שמו פרי, אע"פ שאינו ראוי לאכילה כלל עדיין, ובין מעשר דתלוי בעונה"מ שאז הוא ראוי לאכילה ע"ש. והנה י"ל ג"כ ברבעי דהוא דמי למעשר, כי הוא לא נאסר עולמית כמו ערלה, דבעצם הנטע רבעי מותר באכילה, רק שדינו הוא, להאכל לבעליו בירושלים כמו מעשר שני (כמבואר בהרמב"ם פ"ט מהלכות מע"ש ונט"ר ה"א), והתורה נתנה לנו רשות לפדותו כמו מעשר שני (הר"מ שם ה"ב), ויעלו המעות

לירושלים ויוציאם שם, כמו שנא' (גבי מעשר שני) כי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו, (כמבואר בהרמב"ם פ"ד מהל' מעשר שני ה"א) ע"ש. ועיין עוד בפרק שביעי שם, מה מותר לקנות במעות מעשר שני יע"ש. והואיל ונטע רבעי מותר באכילה אלא שצריך לאוכלו בירושלים או לפדותו ע"כ אין חיוב זה חל עד שיגיע לעונה"מ שאז הוא ראוי לאכילה ע"י הדחק, משא"כ ערלה שפירותיה אסורים לגמרי, ע"כ מיד שנקרא שמו פרי כבר נאסר שהתורה אסרה אותו כן, דכתיב, ערלתו את פריו, אך לגבי קביעת הפרי אם הוא ערלה או רבעי, בזה אין חילוק בין ערלה ובין רבעי דרבעי הוא היתר הערלה (וכמ"ש התוי"ט הנ"ל), דבאותו הדבר שנקבע לערלה שהוא כשנקרא שמו פרי. בו עצמו יוצא מן הערלה. והיינו דכמו שבוסר קובע אותו לערלה כשהיה בוסר קודם ט"ו בשבט דרביעית, הוא הדין נמי דכשיוציא בוסר אחר ט"ו בשבט דרביעית כבר יצא מערלה, הרי הוא רבעי לכל דיניו, וכיון שנכנס לכלל רבעי בשיעור זה דבוסר, ה"נ יוצא מכלל רבעי בבוסר שאם לא הביא בוסר עד אחר ט"ו בשבט דחמישית הרי יצא מכלל רבעי, והרי הוא חולין גמור. דכבולעו כך פולטו. וזו הסיבה שהרמב"ם ז"ל וגם מרן ז"ל בשו"ע, נקטו דין ערלה ורבעי כחדא מחתא ממש. שכתב הר"מ (פ"ט מהל' מע"ש ונט"ר ה"ח) וז"ל בא' בתשרי ראש השנה לערלה ולרבעי, ומאימתי מונין לערלה ולרבעי, משעת נטיעה ואינו מונה מר"ה לר"ה, אלא ל' יום בשנה חשובין שנה. והוא שתקלוט וכו'. ועיין עוד בהלכה י' וי"א שם ושאר ההלכות דבחדא מחתינהו. ובלשון אחד דיברו בהם גם הרמב"ם ז"ל וגם מרן ז"ל וכנ"ל. והדברים מבוססים בגמ' דר"ה (ט' ע"ב) ע"ש, ועוד אמרו שם (דף י' ע"א) ופירות נטיעה זו אסורים עד ט"ו בשבט אם לערלה ערלה ואם לרבעי רבעי וכו', וע"ש ברש"י, ודי בזה, וגם המשנה דערלה (פ"א מ"ז) העלים והלולבים ומי גפנים והסמדר מותרים בערלה ורבעי וכו'. הרי שהשוותה אותם כאחד, אבל במשנה ח' שם שמנו כל הדברים הטפלים לפרי, בזה חילקו ביניהם דבערלה אסור משום דכתיב בה את פריו. ודרשו דבר הטפל לפריו, ומותרים ברבעי, וכי הרמב"ם שם דאין מתקדש במעשר אלא דבר הראוי לאכילה, ורבעי נלמד ממעשר. וכנ"ל. אבל לגבי השיעור שבו חלים הערלה והרבעי וכן לגבי הזמנים שווים הם לגמרי.

הכלל העולה דאחר שעיינתי בדברי כב' לא מצאתי מקום לשנות ממ"ר שם, ואהני לן מר שיחיה לאוי"ט, שע"י התחדשו כמה דברים בדינים אלו ובביאור טעמיהם, ואקוה לה' שימצאו בהם חפץ עמלי תורה ויה"ר שנזכה ללמד תורת ה' לשמה לעשות נח"ר ליוצרינו ויהי נועם ה' עלינו, ותשרה שכינתו בלימודנו ומעשה ידינו יכוונן, ונזכה לעמול כתורה מתוך נחת ושלוחה חיים עד העולם אמן.

ואסיים בברכת שי"ש טובה וברכה, ובברכת התורה והוקרה.

ע"ה שלמה משה עמאר

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון

האם מותר לשבת מתחת לסוכה שנעשית מגפן, שנזרעו תחתיה ירקות

ו' תמוז תשנ"ח

לכבוד

הרה"ג אבנר קבץ שליט"א

מיקירי קרתא דשופריא

עיה"ק ירושלים ת"ו

שלום רב!

מה ששאל כב' האם מותר לשבת מתחת לסוכה שנעשית מגפן, שנאסר מחמת שנזרעו תחתיו ירקות, האם גם זה בכלל איסור הנאה?

על כך אענה לכב':

על עיקר איסור כלאים בכרם כבר הארכתי בתשובה אחרת ארוכה ומפורטת, ושם דנתי מתי יש איסור כלאי הכרם ומתי הוא מקדש, ואעתיק את עיקרי הדינים:

תקציר הדיעות בכלאי הכרם:

א. הזורע חטה ושעורה וחרצן במפוי"י אסור לכו"ע מה"ת ושניהם נתקדשו ואסורין בהנאה.

ב. הזורע שני מינים בצד הכרם ללא מפוי"י עם חרצן, י"א שמותר אפי' מדרבנן (הר"י וכ"ד הרא"ש), וי"א שאסור עכ"פ מדרבנן [הרמ"ה, החינוך, הראב"ד אליבא דהרא"ש] וי"א שזה אסור דבר תורה אלא שאינו לוקה [דעת הרמב"ם, ועוד ראשונים, וכ"ה דעת מרן השו"ע]. וי"א שאם זרע שני מיני תבואה במפוי"י ללא חרצן בתוך כרם קיים, דינו כמפוי"י ואסור מדאורייתא ולוקין עליו [המאירי].

ג. זריעת מין אחד בכרם, אותם ראשונים הנ"ל שהתירו כב' מינים, ק"ו שבמין אחד מותר. ודעת הר"ן אע"ג שאסור כב' מינים, מ"מ במין אחד בכרם התיר, וכ"כ הריטב"א. ודעת רבינו הרמב"ם שאפי' במין אחד אסור מהתורה אלא שאינו לוקה, וכלשונו סתם בשו"ע.

ד. הזורע סמוך לגפן יחידית י"א שמרחיק ג' טפחים [תוס' וכן דעת החינוך], וי"א וכ"ה להלכה שמרחיק ו' טפחים [רמב"ם וכ"פ השו"ע]. י"א שרק הזורע מין אחד עם חרצן בגפן יחידית אזי מקדש ונאסרו שניהם, אבל אם זרע מין אחד ללא מרחק של ו' טפחים שהוא מדין עבודת הכרם, אע"ג שאסור בזריעה מ"מ אינו מקדש כלל [כ"כ התפא"י בדעת השאילתות ועוד]. י"א שאם זרע אפי' במין אחד בצד גפן יחידית הרי זה קידש ונאסר מה"ת וכ"ה להלכה [רמב"ם ושו"ע]. וי"א שאין הזריעה בצד גפן יחידית אלא מדרכן [היראים, הרש"ס ועוד].

ה. בדין המינים האסורים בכרם רבו הדיעות. י"א שהכל אסור מהתורה (ר"ח הכהן בשיטמ"ק - דעה יחידאה). מיני תבואה וקנבוס ולוף אסור לכו"ע מהתורה. שאר ירקות י"א שאסור מהתורה, וי"א שאסור מדרכן. ובדעת הרמב"ם נחלקו הדיעות, י"א שאסור מהתורה [כסף משנה מהרח"י ועוד]. וי"א שאינו אסור אלא מדרכן [המהרי"ק, הרדב"ז וכ"ד רוב המפרשים בר"מ]. לענין זרעים שכתב הרמב"ם עי' מה שכתבנו בפנים התשובה שם. וזרעים שאינם נאכלים כלל, דעת הרמב"ם שמותר משום כלאי הכרם, ואפילו שיש המקיימים אותם, וי"א שכל מין שמקיימים אותו אסור [ראשונים החולקים על הר"מ - הר"א ועוד]. ועי' מש"כ שם בדין נענע הזרוע בכרם.

ו. קטניות בכרם, י"א בדעת הרמב"ם שזה אסור מן התורה [הכ"מ]. וי"א שאינו אלא מדרכן [רדב"ז - ושם כתב שדינם כירקות, היינו אם הקטניות נגמרים עם הכרם כקנבוס ולוף אסורים מהתורה, ושאר קטניות מדרכן]. וי"א שאע"ג שאסור מדרכן בזריעה, מ"מ אינו מקדש בדיעבד שכבר זרע [ערוה"ש]. וי"א שמותר לכחילה לזרוע קטניות בכרם, מלבד פול המצרי. ומ"מ קטניות עם חרצן במפוי אסור מד"ס [מרכבת המשנה]. ויש מי שלא חילק וכתב שלעולם לדעת הרמב"ם קטניות מותרים לכחילה בזריעה בכרם [בתי כלאים]. והחזו"א כתב שאמנם קטניות אסורין מדבריהן לפי הרמב"ם, אך בצירוף ספיקות נוספים כגון במין אחד או ללא מפוי יש להקל, וסיים: ולפי"ז מותר לזרוע קטניות בכרם וצ"ע. עכ"ל.

ז. אם זרע את הירקות בכרם שלא הגיעו ענביו עדיין לפול הלבן, ועקר הירקות קודם שהגיעו הענבים לשיעור זה, הענבים מותרים באכילה. והירקות, הברכ"י כתב בשם זקינו שזה מותר וכ"כ המהרח"ו בתשובה. והחזו"א כתב שאין מספיק טעם זה להתיר באכילה, ועי' מ"ש שם.

ח. לדעת רבינו הרמב"ם, וכן פסק בשו"ע, כלאי הכרם בזמן הזה מדאורייתא, וכמו שהוכחנו בפנים. ואמנם כסניף אפשר לצרף את הסוכרים שכלאי הכרם בזה"ל אינו אלא מדרכן [תוס' יבמות דף פ"א ע"א בד"ה מאי היא], וכן התיר למעשה בצירוף סניף זה בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קצ"ג), וכ"כ החזו"א (סי' י"ג אות ח'), לצרף דיעה זו בכלאים. וכ"כ כה"ג מרן הראש"ל שליט"א לענין ערלה (יבי"א ח"ו יו"ד סי' כ"ד).

כרם שקידש אסור בהנאה:

והנה פשוט הדבר, שהיכא שקידש, לכו"ע נאסר הכרם בהנאה וצריך לשורפו, שהרי כלאי הכרם הוא מן הנשרפין, וכן פסק להלכה רבינו הרמב"ם (הלכות כלאים פ"ה ה"ז), שגם אם זרע תבואה או ירק בצד הכרם, אע"ג שאינו לוקה, כיון שאינו זריעה במפולת יד, מ"מ נתקדשו שניהם, ויש לשורפן שנאמר: פן תקדש המלאה, עכ"ד. וכן פסק להלכה מרן בשולחן ערוך (סי רצ"ו סעי' ג). וברור שאם הוא צריך שריפה ונאסר בהנאה, שיש לאסור הנאה ממנו גם בסוג הנאה כבנידון השאלה, היינו לשבת מתחת לסוכה ולהינות מהצל. ומדברי הרמב"ם הנז', נראה שחובה גמורה לשרפם, ודבר זה נלמד מפסוק, וכן נראה שס"ל למרן השו"ע שסתם כדבריו. וכאמת משנה ערוכה היא סוף מס' תמורה (ל"ג ע"ב): הערלה וכלאי הכרם, את שדרכן לשרוף - ישרוף, ואת שדרכן להקבר - יקבר. ובגמ' שם, הא כיצד? אוכלין בשריפה, משקיין בקבורה. ופירש רש"י על המשנה שם (ד"ה כלאי הכרם), שהמקור שיש לשרוף כלאי הכרם, הוא מהפס' שנאמר: "פן תקדש המלאה" וגו'. פן תוקד אש. וערלה מכלאים גמרה, עכ"ל. הרי לך שחובה גמורה מן התורה לשרוף כלאים, ודבר זה מפסוק למדוהו, והוא לשון הרמב"ם והשו"ע הנז'.

אלא שראיתי להרב ערוך השולחן (יו"ד סי' רצ"ו סעי' ב') שכתב, וז"ל: ויש בזה שאלה, כיון דהתורה גזרה פן תוקד אש, למה אינו מחויב לשרפם, ולא מצינו בכל הש"ס ולא ברמב"ם וכל הפוסקים שכלאי הכרם צריך לשרוף כחמץ, וכמ"ש בערלה בריש סי' רצ"ד עי"ש. וצ"ל דזהו אסמכתא בעלמא דלא תיהני בה פדיון וכו'.

אלא שהאמת שמלשון הרמב"ם הנז', נראה להדיא שצריך לשורפם, וכבר הערוה"ש בהמשך בסעי' ט"ו כתב, שבאמת מהרמב"ם ומהשו"ע משמע שיש חיוב לשרוף, והוא ז"ל מקשה שלא משמע כן בשום מקום, ועוד הקשה שאם זה גזה"כ לשרוף, מדוע שנינו בסוף תמורה (הנ"ל) את שדרכו לקבור יקבר בערלה וכלה"כ, והרי התורה הצריכה שריפה? ולכן מסיק שאורחא דמילתא קאמרי כדי שלא יכשלו בזה רבים. [והפסוק אינו אלא אסמכתא בעלמא וכמ"ש לעיל ס"ב]. עכ"ד.

ולענ"ד מהמשנה בתמורה שם נראה להדיא שזו חובה גמורה לשרוף ולא משום גזירה בלבד, וכן מוכח מדברי התוס' שם (בד"ה אלו הן), ומצאתי דברים מפורשים יותר שכתב בס' מנחת חינוך (מצוה תקמ"ט ס"ק ב') וז"ל: וכלאי הכרם מן הנשרפין ומצוה לשרוף. עכ"ל. ובאמת שהכי משמע לשון הרמב"ם והשו"ע. ועי' למרן הראש"ל שליט"א (שו"ת יבי"א ח"ו סי' כ"ד בד"ה בר מן דין), שהבין את דברי מרן השו"ע בפשטות שדינם של כלה"כ בשריפה, ומכאן הוכיח שה"ה בערלה שהרי זה נלמד מזה וכמ"ש ברש"י (תמורה שם), וממילא מוכח ששניהם נוהגים היום דבר תורה,

ומה שהקשה הערוך השולחן, מהמשנה בתמורה שם שנאמר: את שדרכו להקבר יקבר, והרי שריפה דין תורה היא, ומכאן הוכיח שאינה ד"ת. ולענ"ד אין כל הוכחה משם, שהרי לא צוותה תורה לעשות דברים שאינם באפשרותינו, וע"כ יין ושאר משקין שא"א בשריפה, הרי שיקברו, אך מה שאפשר בשריפה, מצוה וחובה לשורפו.

ושוב ראיתי בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' קפ"ו) שדן שם לענין שריפת חלה ותרומה, ובתו"ד הביא את הריטב"א והרשב"א עמ"ס סוכה, שמשמע מדבריהם שערלה וכלה"כ אינן בחיוב שריפה, אבל עומד לכך וא"א להינות בשריפתו. ובהמשך כן ביאר את דעת רש"י. וכתב שם בדעתו: ותרומה טמאה וערלה וכלאי הכרם, אין הכוונה שדוקא שריפה ושיש מצוה, רק עיקר הכוונה דהני תלתא ג"כ בסוג הנשרפין לענין שאפרן מותר, עכ"ד. וא"כ נראה דעתו שאמנם מצווה בשריפתן ליכא, אך למעשה דינן בשריפה. ומ"מ להלכה ראינו במנח"ח הנ"ל שכתב שמצווה לשורפן.

וכלאי הכרם אסורים בהנאה, ולוקין עליהם אפי' שלא כדרך הנאתו, כדקיי"ל כל האיסורים שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתם, חוץ מבכ"ח וכלאי הכרם דלוקין אף שלכדה"נ, (גמ' פסחים דף כ"ד ע"ב). וכן פסק הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות (פי"ד ה"י). וכן פסק השו"ע בהל' עכו"ם (יו"ד קנ"ה ס"ג) שאסור להתרפאות בכלאי הכרם אפי' שלא כדרך הנאתן, אלא במקום סכנה, ועי"ש. ועו"ע ברמב"ם (מאכ"א פ"י הכ"ב) שכתב שלוקין על יין שיצא מכלאי הכרם, להבדיל משאר איסורים שאמנם היוצא מהן אסור אך אין לוקין עליו. (ועי"ש בלח"מ בסו"ד שדן גבי כלאי הכרם, במשקין היוצאין מן הירק עי"ש).

והשתא דאתינא להכי פשוט וברור שהיכא שזה ודאי נאסר משום כלאי הכרם, הרי שהוא אסור בהנאה, ופשוט שאסור לשבת מתחתיו לצל, ואיסור יש בזה, בין אם זה כדרך הנאתו או לא. (ועו"ע לענין איסור הנאה בכלאים בנטל"פ, בשדי חמד בח"ה מערכת הנון כלל ל' בד"ה ובכ"ח, עי"ש).

מה החלקים בגפן שנאסרים:

אלא שדין נוסף עלינו לברר, והוא שכאשר הכרם נאסר בהנאה, אילו חלקים בעץ נאסרים, שהנה שנינו בתוספתא כלאים (פ"ד ה"ז) זמורה של גפן שהיתה מודלה ע"ג תבואה, אפילו היא מאה אמה, כל הגפן כולה אסורה היא ופירותיה, עכ"ל. ומסביר שם המנחת ביכורים, אסורה היא, היינו הזמורה. הרי שאיסור כלאי הכרם הוא גם על הזמורות.

והנה מצינו בגמ' מסכת כתובות (דף פ"י ע"א) "...דאמר רב יהודה אכלה ערלה שביעית וכלאים הרי זה חזקה", ע"כ. ומפרש שם רש"י (בד"ה אכלה) וז"ל: לוקח שני ערלה שאין הנאתן אלא בזמורות, שהפרי אסור בהנאה, או שביעית שהוא הפקר, או שזרעה כלאים והזמורות לא נאסרו, עכ"ל.

ולכאורה בפשטות נראה ש"ל לרש"י שהזמורות בכלאי הכרם אינם נאסרים, ודלא כמו שראינו בתוספתא הנ"ל. אלא שלענ"ד אין הכרח בזה. שהנה התוס' שם (בד"ה אכלה) הקשה וז"ל: וא"ת דהכא משמע בעצי כלאים מותרים, ומ"ש מקשין של כלאי הכרם? וי"ל דהתם בזרוע מעיקרא, דאז הכל נאסר. אבל הכא איירי בזרוע ובא והוסיפו הפירות מאתיים ולא בעצים וכו', ואין זה דוחק שהפירות הוסיפו מאתיים ולא העצים דאורחא דמילתא הוי הכי בזמורות כבר הוי גדולות לפני זריעת כלאים. עכ"ד.

הרי לך שדעת התוס' בבירור שהיכא דנאסר, פשוט שגם הזמורות נאסרים, והשתא אם תאמר שלדעת רש"י הזמורות מותרים לעולם, מדוע לא כתבו התוס' את פירוש רש"י והקשו עליו וכדרכם תמיד? אלא ע"כ צ"ל שהתוס' מכאן דבריו בסוגיא ופשוט לו שכפירושו כן כונת רש"י ז"ל, ואינם חלוקים בדעתם.

אלא שראיתי להריטב"א (על הסוגיא שם) שנראה מדבריו שרש"י ז"ל ס"ל שהזמורות מותרים. וכתב, אחר שהביא את דברי רש"י ז"ל, את קושית התוס', ונראה מדבריו שרש"י ותוס' חלוקים בד"ז. ועו"ע מש"כ שם בשם הרמב"ן (ויש ספרים שכתבו הרמב"ם וט"ס הוא), שיש גירסאות שונות. ועי' עוד בשיטמ"ק (עמ"ס כתובות שם בד"ה לא אכלה) שכתב בתו"ד: ונראה דזמורות כלאי הכרם אינם אסורים בהנאה, עיי"ש. ומ"מ לענ"ד אפשר לבאר את דברי רש"י פה שכיון לדברי התוס' ולא פליגי, ואחר החיפוש מצאתי ב"ה, שכן כתב המהר"ם שיף על רש"י (שם) וז"ל: כיון למ"ש התוס' שלא הוסיפו וכו' עכ"ד. וב"ה שכוונתי לדברי גדולים.

עכ"פ להלכה נפסק להדיא ברמב"ם (פ"ה ה"ז) וז"ל: אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים וכו', ונאסרו שניהם בהנייה הירק או התבואה והגפנים, ושורפין את שתיהן שנא' פן תקדש וגו', ואפילו הקש של תבואה והעצים של גפנים האלו אסורים בהנייה ושורפים אותם וכו', עכ"ד. הרי להדיא שגם העצים נאסרים. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (יו"ד סי' רצ"ו ס"ג). ומ"מ פעמים שאסור לזרוע אך לא נתקדשו, ופעמים שהתבואה מתקדשת ולא העצים, ופעמים שאין איסור כלל, וכ"ז כבר ביאר הרמב"ם באריכות בפ"ה הלכות כלאים הי"ג ואילך. (ועי' בהט"ז מש"כ הר"מ שם ועי' בהשגות הר"א, ועי' מש"כ הנו"כ שם שגם דעת הרמב"ם הכי להלכה, עיי"ש).

ואמנם מצינו להגר"א בכיארורו לשו"ע (רצ"ו אות י') שכתב בזה"ל: אבל לי נראה ברור דהעצים מותרים, ובכך הוא מסביר את דברי הגמ' בכתובות הנז', וכ"כ גם למסקנא אבל העצים ודאי מותר, עכ"ד. אלא שעל דבריו ז"ל, יש להקשות מהתוספתא שהבאנו לעיל, שמפורש להדיא שהזמורה נאסרת, וכבר הגר"י אברמסקי ז"ל בפ"י לתוספתא הקשה כן על הגר"א, ונשאר בצ"ע.

אלא שלהלכה ודאי שקיי"ל כמו שפסק מרן בשולחן ערוך לאסור אף את הזמורות וכמו שפסק רבינו הרמב"ם. אלא שיש לדון ממקום אחר, והוא ממה שכתב הרמב"ם (כלאים פ"ח הי"א): זרע ירק או תבואה וצמחה אח"כ סיכך עליה את הגפן, הקשין מותרין והדגן ידלק. עכ"ל. ועל כך כתב החזו"א (כלאים סי' ג' ס"ק כ"ז בד"ה נראה) שלדעת הר"מ, תבואה שנשרשה בכרם שכבר הגיעו ענביו לכפול הלבן, וכבר היה זרוע כלאים, נאסר העץ. והטעם הוא, כיון שנאסר ההיתר נאסר גם העץ. ואמנם במקום שאין ההיתר נאסר, כגון כרם שהיה נטוע בהיתר, והגיעו ענביו לכפול הלבן, ואז זרע שם תבואה או ירק, אזי אנו אוסרים את הענבים רק לאחר שהוסיפו מאתיים, בכה"ג אין העץ נאסר ואפי' אם הוסיפו הרבה. עכ"ד. (ועי' עוד בסוד"ה הגר"א שם, על דברי התוספתא הנו'). ועי' עוד בספר ארץ חמדה (ספר ב' מדור פי"ד אות ו') שג"כ דייק מהרמב"ם הנ"ל שכתב שהקשין מותרין, שהוא הדין לענין הזמורות, כי מה הבדל בין זה לזה. וכתב שם שהטעם לא נתפרש, ואולי הוא משום שכל דין הקידוש ע"י סיכוך אינו אלא מדרכנן, עיי"ש. ומדברי החזו"א הנ"ל, נראה שאינו ענין לסיכוך, אלא כלל הוא שכל שאין ההיתר נאסר, אלא הענבים כשהוסיפו מאתיים או כתבואה עד שתוסיף, בכה"ג העצים אינם נאסרים [או הקשין מותרים]. ואכ"מ להאריך בכל זה, וכבר האריך וסיכם דין זה אליבא דרבינו הרמב"ם ואליבא דהר"ש דפליג עליו, החזו"א ז"ל שם, ועי"ש.

ומ"מ פנידו"ד שהיתה סוכת גפן קיימת, ושוכ זרעו תחתיה ירקות, כשעדיין לא הגיעו הענבים לכפול הלבן, וכאשר הגיעו הענבים זה כבר היה בשעה שזרוע כלאים, בכה"ג הכל אסור ואפי' הזמורות. ואם זרעו את הירקות כשכבר הגיעו ענביו לפול הלבן, נאסרים הענבים כשהוסיפו אחד ממאתים, אך העצים לעולם מותרים ואפי' הוסיפו יותר ממאתיים. וכיון שמותרים, ודאי שמותר לשבת תחתם לצל, שאין כאן איסור כלל. [ומש"כ הרמב"ם שם וכן פסק מרן בשו"ע שהעצים אסורים וישרפו, היינו בזרע ואח"כ הגיעו ענביו לכפול הלבן. ומש"כ ששורפין הקש, היינו בזרע בצד כרם שכבר הגיעו ענביו לכפול, ולצדדין קתני].

ואמנם כל הנ"ל הוא לפי דעתו של הרב החזו"א להלכה בדעת רבינו הרמב"ם, אך הרדב"ז בפי' על הרמב"ם (היי"ג) כתב, שגם היכא שנאסר רק בתוספת מאתיים ג"כ נאסר העץ, וכן כתב שם בהמשך שגם בזרוע ובא אסורים העצים והגפנים, ואין חילוק בין מה שגדל בהיתר למה שגדל באיסור. ועו"ע בפי' המהר"י קורקוס שם. ועו"ע בס' מקדש דוד (זרעים סי' ס"א אות ז') שהביא את דברי הרדב"ז ודן בהם לאורך ולרוחב. ודעת המקדש דוד שס"ל לרבינו הרמב"ם שאין העצים נאסרים אלא משום הטפל לפרי, ולכן פסק הרמב"ם (בהל' י"ד) שמקצתן נעשו כפול הלבן ומקצתן לא, את שנעשו נתקדשו ואת שלא נעשו מותרין. ולא אמרינן שכיון שיש כאן כרם הכל נאסר, אלא היכא שיש ענבים בטלים העצים והזמורות לענבים ונאסרין כדין הטפל לפרי, אך אותן שלא נעשו כפול אינם בטלים לשאר הכרם וממילא גם העצים שלהם מותרים, וכ"ש הזמורות שאין עליהם ענבים כלל שאינם נאסרים, ועפי"ז מיישב שם את קושיית התוס' עמ"ס כתובות (הנ"ל), ועל דברי

התוספתא הנ"ל, שזמורה המודלית אסורה היא ופירותיה, והיינו משום דבטלי העצים לגבי הפירות עכ"ד. ואמת הוא שראוי מאד לעיין בעומק שאלה זו כדי להסיק אליבא דהילכתא, אלא שמכיון שאין זה עיקר התשובה לשאלה דידן לא אוסיף בזה יותר, אלא רק הציונים הנ"ל.

סיכוך הגבוה מעל הירק יותר מי' טפחים:

הנה בנידון השאלה שמדובר בסוכת גפן העשויה לצל, הנה בד"כ ככה"ג סוכה זו היא גבוהה ביותר שיכול אדם לעמוד בה ואף יותר מכך, ומ"מ בודאי שהיא גבוהה יותר מי' טפחים, ודין זה הוא נפ"מ להלכה וכדלקמן.

אקדים ואומר: שגם אם אדם הרחיק כשיעור הנצרך בין ירק או תבואה לבין הכרם או הגפן [ד' אמות לכרם, ו-ו טפחים מגפן יחידית], מ"מ אם מסכך הכרם על הירקות, הרי זה קידוש. וכך פסק להלכה רבינו הרמב"ם (בפ"ו הי"א ובעוד מקומות), וכ"פ השו"ע (רצ"ו סעי' כ"ז), ודין זה נאמר אף בגפן יחידית [וכ"מ מלשונו של הרמב"ם שכתב גפן, וכ"ה במשנה כלאים פ"ו מ"ג ועי' בפ"י המשנה ראשונה שם, ועי' בתוי"ט שם, ועי' מש"כ החזו"א ע"ד בכלאים סי' י"ג ס"ק א].

והנה דין זה שסיכוך הגפן מקדש, אינו אלא מדרבנן, שהרי הוא הרחיק כנצרך כדי עבודת הכרם, וכ"כ התוס' בכ"ב (דף פ"ב ע"ב בד"ה וזורע), והב"ד להלכה החזו"א (שם סוס"ק ז).

והנה בדין סיכוך הגפן מצאנו למרן החיד"א בספר ברכ"י (יו"ד רצ"ו אות ג') שכתב על דברי מרן השו"ע שפסק שאסור לזרוע תחת השריגים, שאם היתה גפן נטוע במקום אחד ושומים במקום א' והכותל מפסיק ביניהם. והשריגים עלו וסככו על גביו יותר מעשרה טפחים הכל מותר, וכתב את הדין בשם גדול הדור מהר"ם בן חביב סי' נ"ח. והוסיף שם שכ"כ מוהר"י מולכו בתשובה כת"י סי' פ"ז. עכ"ד.

והנה דין זה שכתב להיתר הוא לא משום שהיה כותל ביניהם. אלא משום שהוא גבוה עשרה טפחים, רק שהמעשה היה שהיה שם כותל, שכן לענין סיכוך, הכותל לא מעלה ולא מוריד. וכדבריהם ז"ל, כ"כ הרב המבי"ט בתשובה (שאלה קכ"א) בשאלה שהיתה בזמנם על ירקות שגדלו בשדות הגויים תחת הגפנים, ויש שפרשו מלאכלם, וכתב ע"כ תשובה ארוכה, ובסו"ד כתב שאעיקרא דדינא פירכא, שנ"ל שירקות אלו שתחת הגפן אינם כלאים, שכן רחוקים הם יותר מי' טפחים מן הירק, (ועי"ש מש"כ לענין נסתכך ממילא, שאם לא ראהו ונסתכך ממילא לא קידש, עי"ש).

הרי לך כמה גאוני עולם שנתכוונו לדיעה אחת ודעת כולם שגפן המסכך אם הוא גבוה מעל י' טפחים מהירק אינו מקדש. אלא שהחזו"א (סי' י"ג אות ח') אחר שהביא דבריהם, הקשה על

דבריהם מדין סיכוך ע"ג חריץ שפסק הרמב"ם שגם אם החריץ עמוק י' טפחים, מ"מ יש להזהר שלא יהיו הגפנים מסככין ע"ג הירק שבחריץ (פ"ז ה"כ), נמצינו למדים שגם אם גבוה מעל י"ט הרי"ז אוסר. וכן הקשה שם מסוגיא דפסקי עריס, שפסק הר"מ (פ"ח ה"ה) שעריס שחרב אמצעו וכו' הרי"ז מרחיק מכל שורה ששה טפחים וזורע, והוא שלא יזרע תחת האפיפרות כמו שביארנו עכ"ל הרמב"ם. והנה הרי הכא בעריס איירי היינו שסמוך לכותל עשרה (כמש"כ הר"מ בס"ד) ובכל אופן אסר הרמב"ם לזרוע תחת האפיפרות. ועוד הקשה החזו"א מדברי הרמב"ם (שם סעי' ח') לענין גפנים שהיו זרועים במדרגה גבוהה והעריס יוצא ומסכך וכו', ואם אינו יכול לכצור עד שיעלה במדרגה או בסולם, אין אסור לזרוע אלא תחת העריס בלבד. עכ"ל הרמב"ם. ומכל הנ"ל מוכיח החזו"א דלא כהני רבוותא דלעיל שהתירו בכרם הגבוה מעל י' טפחים. ולכן הסיק שאין כל מקום לקיום הוראה זו.

אלא שאחר הכל דין זה יצא מפי גדולי עולם שכולם נתכוונו לדין אחד ובודאי שלא נעלם מעיניהם ח"ו דברי הרמב"ם בהלכות הנז'.

ובאמת, שלא מצאנו להדיא באף מקום שיש הגבלה בגובה לענין איסור סיכוך הכרם על ירק, אך מצאנו כיו"ב, שהנה שנינו בירושלמי (כלאים פ"ו ה"ב) שתי גינות זו על גב זו, התחתונה עשויה כרם והעליונה אינה עשויה כרם זורע את העליונה עד שהוא מגיע לאוויר עשרה, ר' בון בר חייא בעא קומי ר' זעירא לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן, א"ל משום זרעים נוטין לאויר הכרם הוא. תניא, העליונה עשויה כרם והתחתונה אינה עשויה כרם, זורע את התחתונה ואת המדרגה עד שמגיע לעיקר הגפנים, א"ר יוסי לית כאן לעיקר הגפנים אלא למטה משלשה, עכ"ל הירושלמי.

ופירושו: שאם היו שתי גינות כדירוג, אם התחתונה כרם, זורע בעליונה ובגובה העפר שבצד עד שמגיע לאויר עשרה של הכרם, שאויר של הכרם עד עשרה הרי הוא ככרם, ואם בהיפך שהעליונה כרם, זורע התחתונה ובגובה העפר שבצד עד שמגיע למרחק ג' טפחים מעיקר הגפנים. והלכה זו פסקה הרמב"ם בהל' כלאים (פ"ו ה"ה), ובשולחן ערוך סי' רצ"ו (סעי' כ"ג). והנה הכא לא איירי כשהכרם או נופו מסככין, אלא איירי בשתי גינות שבנויות באופן מדורג כך שאין נופו של זה מסכך על זה, אלא שכאשר זורע בצידי השיפוע יש לו להרחיק מאויר הכרם עשרה, אך מדין סיכוך לא איירי הכא. ואפשר שס"ל להני רבוותא דלעיל שהקלו בסיכוך מעל י"ט, שכשם שאויר כרם למעלה הוא עד עשרה, כך גם מתחתיו הוא עד עשרה ולא יותר.

ואם הירק מסכך על הכרם, הנה בכה"ג כבר כתב הרמב"ם (כפ"ח הי"א) שאסור לסכך כרם על ירק (וה"ה גפן יחידית), וכן אסור שהירק יסכך על הגפן, וראיתי להרב דרך אמונה שם (ס"ק ס"א) שבוה לכו"ע אין איסור למעלה מי' טפחים, ובביאור הלכה שם הוכיח דבריו, ממה שכתב החזו"א שהאיסור להעביר עציץ נקוב בתוך כרם (וכמ"ש הר"מ בפ"ה הכ"ג) הנ"מ בתוך י' טפחים אך מעל י' טפחים מותר, וכתב הביאה"ל שם שכ"ש הכא שרק העלים נוטים שיהיה מותר כשהנוף מעל י"ט.

וצ"ל שהני רבוותא שהתירו בסיכוך גפן מעל י"ט ס"ל שאין לחלק בין ירק או גפן ולעולם כל שהוא מעל י"ט אינו אוסר, אלא שיש לבאר את שיטתם מהקושיות הנ"ל שהקשה בחזו"א שם.

והנה מלשונו של הרב ברכ"י בשם אותם גאונים, משמע שהיה מעשה כזה שהגפן עלה וטיפס על הגדר וסיכך, ואמרינן שמותר, ואפשר לומר שהיינו בדיעבד אם כבר סיכך שאינו מקדש, אבל לכתחילה אסור לזרוע, וממילא זה שכתב הר"מ (פ"ו י"א) שהזרוע תחת העלים הרי זה קידש היינו בתוך י' טפחים אע"ג שאסור לכתחילה לזרוע מ"מ אינו מקדש. וזהו שכתב הר"מ בכל המקומות הנ"ל שאסור לזרוע ואפי' שזה יותר מ"י מ"מ לכתחילה אסור לזרוע, אבל בדיעבד שזרע אינו מקדש.

אלא שזה קצת דחוק בלשונו של הרמב"ם שהרי בחריץ כתב ובלבד שלא יהיו הגפנים מסככים עליו כמו שביארנו, וציין שם הכ"מ לפ"ו הי"א הנז', ומשמע שדין אחד להכל, היינו שזה מקדש. מ"מ אין זה מוכרח והיה אפשר לחלק כנ"ל. אלא שסו"ס צריך להבין מדוע הר"מ שתק ולא כתב בשום מקום חילוק זה. רק שאת החילוק הנ"ל בין לכתחילה לבין דיעבד, אפשר לומר בברכ"י, אך מרהיטות לשונו של הרב המבי"ט נראה שמעל י' טפחים מותר לכתחילה ועי"ש ודוק היטב.

והנה בהאי דינא דחריץ שכתב הרמב"ם ובלבד שלא יהיו הגפנים וכו', כתב הגר"א בכיאוורו בזה"ל: כמש"ש בשומירה וכמש"ל, עכ"ל. ודין שומירה [מקום שהשומר צופה ממנו גבוה עשרה ורחב ארבעה] נתבאר בר"מ שם הל' כ"ב, ומקור כל דין זה דחריץ ושומרה הוא במשנה כלאים (פ"ה מ"ג). והנה שם במשנה אחר שכתבה ההיתר לזרוע ירק בשומרה שבכרם, כתבה "ואם היה שיער כותש, אסור", והראשונים האריכו לבאר דין זה, עי"ש בפ"י הריבמ"ץ שכתב פ"י אם היתה השומרה עפר שנפרך אסור שפעמים שהרוח תפחיתו מ"י טפחים. ושוב חזר בו מפ"י זה וביאר שהנופות כותשין ע"ג השומרה. ובפ"י הר"ש שם כתב שהשריגין מתערבים למעלה על גבי השומרה, ורבינו הרמב"ם בפיהמש"נ כתב שהיו זמורות הכרם מגיעין לקרקע השומרה. והרע"ב על המשנה פ"י כפירוש הר"ש ועי"ש בתוי"ט. ועו"ע בפ"י המלאכ"ש שם. ועי' בתפא"י (יכין ס"ק י"ז) שהקשה על פ"י הר"ש והתוי"ט, וכתב שכותש אינו כעריס שמונחים הענפים ממעל, אלא שמסוככים הירק עם ענפי הגפן. וכתב שם שהוא שוב מצא, שכ"כ הרמב"ם בפיהמש"נ וכן העתיק בשו"ע. [אלא שכד תדייק תראה שהרמב"ם לא כתב שהענפים מסוככים עם הירק, אלא שהזמורות נוגעין בקרקע השומרה. וכן פירש הרמב"ם בפיהמש"נ עמ"ס פאה (פ"ב מ"ג) שיער כותש: "ענפי האילנות שהיו נוגעין בגדר ומשלחין עליו". היינו נוגעין בגדר ולא מסוככין כדברי התפא"י ועו"ע מש"כ הר"מ בהל' מתנו"ע (פ"ג הי"ט). ועי' בפ"י המהר"י קורקוס על הרמב"ם (פ"ז הכ"ב) במה שביאר שיער כותש. ועו"ע בפ"י הגר"א על השו"ע (שם) מש"ב שיער כותש.

והנה אם נאמר שדין זה שכתב הרמב"ם ובלבד שלא יהיו מסככין על גבי חריץ, נלמד מדין שיער כותש דשומירה. וכמש"כ הגר"א. א"כ זה תלוי בפירושים הנ"ל. ואם נאמר בפ"י התפא"י ברמב"ם

שפירושו שהענפים נוגעים בירק, א"כ ליתא לקושיית החזו"א, אלא שלשונו של הרמב"ם גבי חריץ אינו מורה כן, שכתב לשון מסככין, ולא נוגעין. ובהכרח שגם אם נימא שדין סיכוך בחריץ הוא כדין שיער כותש בשומרה, אין הכונה באותו מציאות, אלא שהיינו מאותו דין. אך גבי חריץ היינו סיכוך ולא שיער כותש.

והיותר נראה שצ"ל שס"ל למהר"ם ב"ח וסיעתייה, שהכא בדין חריץ לא היה עשרה טפחים בין הנופים, היינו שגם להמהר"ם ב"ח וסיעתייה [ומפורשים הדברים במכ"ט], בעינין עשרה טפחים מיניקת הנוף, וממילא גם אם החריץ עמוק עשרה מ"מ אם זרועים בו זרעים. א"כ לענין רשות אחרת די בזה להיכר כדין הגדר, ואפי' שנוף הירקות גבוה, אך לענין יניקה בנוף בעינין עשרה טפחים בין הנוף של הירק לבין הנוף של הכרם. וכיון שנוף הירקות עולה למעלה. ומאידך נופו של הכרם יורד, שכן העלים, השריגים והאשכולות נוטים הם כלפי מטה, וא"כ יתכן בהחלט שמחד יש עשרה טפחים בחריץ, ומאידך אין עשרה טפחים בנוף, ולכן אסר הר"ם, אך אה"נ אם יהיה עשרה טפחים גם בין הנוף, יסכים הרמב"ם שזה מותר, וכצ"ל שס"ל להני רבוותא בפ"י דברי הרמב"ם.

ואמנם קצת קשה שהרמב"ם לא כתב חילוק זה להדיא, אך כדי להמלט מקושיא מפורשת על דבריהם צ"ל כנז'. ומצינו כה"ג במ"ש לעיל גבי דין של מעביר עציץ נקוב בכרם שסתם הרמב"ם לאסור (פ"ה הכ"ג), אך החזו"א כתב (בסי' ג' ס"ק כ"ח) שהנ"מ בתוך גובה י" טפחים, אך מעל י" טפחים, אינו אסור. והנה גם זה לא נכתב בר"ם, אלא שהחזו"א ס"ל שדינו כדין שתי גינות הנז' לעיל. ואמנם לעיל איירי בשאינו מסכך אלא בשיפוע וכיו"ב ומ"מ ס"ל להחזו"א שהוא הדין וכך למד ברמב"ם. וכן ראיתי שכתב בביאור הלכה לפ"ח הי"א לגבי מש"כ הרמב"ם שאסור שיסכך הירק על הגפן, וכתב שם בבאה"ל שבהא לכו"ע אם זה מעל עשרה טפחים שרי, ולכאורה הרי הרמב"ם סתם לאסור, אלא שמעמיד את דברי הר"ם באוקימתא של עד עשרה טפחים. וא"כ אף אנו נאמר שמה שכתב הר"ם שגפן על ירק אסור, היינו בתוך י" טפחים אך מעל י" טפחים מותר. וה"ה בנידון דחריץ, אמנם החריץ עומקו י" טפחים, מ"מ בין הנופים של הירק והכרם אין י" טפחים ולכן אסור. ונסתלקה קושיית החזו"א מעליהם.

ושוב ראיתי בפ"י הר"ש סיריליאו, על המשנה בכלאים שם שכתב (בסוד"ה ואם היה שער) וז"ל: ופסק הרמב"ם ז"ל כראב"י וכו', והוא דאין השריגין מתפשטין על החריץ, ומשמע ליה דאכולה מתני' קאי הא דקתני ואם היה שיער כותש וכו', ואין נראה דכיון דזרוע למטה והענפים גבוהין עשרה אין לחוש, אבל בפר' עריס משמע דהגפן אוסרת זרעים תחת נוף שלה כדברי הרמב"ם ז"ל. עכ"ל.

הנה לכאורה ב' דברים חזינן שס"ל להרש"ם בדעת הרמב"ם, א: שהאי דינא שכתב הר"ם לענין סיכוך ע"ג חריץ, היינו דין דשיער כותש שנאמר לגבי שומרה [וכדברי הגר"א הנז' לעיל]. ועוד

שמשמע ליה שהאי סיכוך הוא מעל י' טפחים. ועוד נראה, שאע"ג שנראה לו פשוט כתחילה שכל שהוא מעל עשרה טפחים אין לחוש, והיינו דברים מפורשים כדעתם של המהר"ם בן חביב וסייעתיה הנ"ל, מ"מ סיים שמפ' הערים משמע כדברי הרמ', היינו שגם כלמעלה מי"ט אסור. ואמנם לדעתם של הני רבוותא שס"ל להלכה. וכ"כ המבי"ט בדעת הרמב"ם, שלמעלה מי' טפחים מותר, ע"כ שס"ל כנ"ל, שכחריץ איירי שאין בין הנופים י' טפחים ולכן אסור, משא"כ אם היה מעל י' טפחים, יהיה מותר.

ולפי"ז נסתלקו גם שאר קושיות החזו"א מעליהם. גם לענין פסקי ערים, וגם לענין הזרועים במדרגה, שבשניהם גם אם נאמר שיש עשרה טפחים מהגפן לקרקע, שכן הגדר הוא גובה י', מ"מ בין הנופים אין עשרה טפחים ולכן אסור הרמב"ם. נולענין פסקי ערים עי' מש"כ המהר"י קורקוס (בס"ה) שכתב א"נ אפשר שאין בכל אחת גובה עשרה ואפ"ה החמירו בו וכו'. וא"כ לכאורה ליתא לקושיא כלל].

ובס"ד לאחר זמן קיבלתי כמה ספרים בצילום ואחד מהם הוא שו"ת "קול גדול" למהר"ם בן חביב זצ"ל, ומצאתי לו שם כסימן ס"ג (הראשון) את התשובה הנ"ל, וראיתי שיישב שם להדיא, כמו שכתבתי בעוניי לעיל ליישבו, ושמחתי על כך. ועי' עוד שם בתשובה הנזכרת.

מסקנת הדברים :

א. היכא שברור שהכרם הוקדש ונאסר, הרי הוא טעון שריפה, ונראה שאף מצוה לשורפו, וכמש"כ בפנים, ודלא כהערוך השולחן. וכיון שהוא אסור בהנאה, הרי שהוא נאסר בהנאה אף שלא כדרך הנאתו. ובודאי שאסור לשבת מתחת סוכה של כרם, אם ודאי שהיא נאסרה בהנאה. ודעת רבינו הרמב"ם וכ"פ בשו"ע שכאשר נאסר הכרם, נאסרים גם הזמורות ודלא כהגר"א, ואמנם פעמים שהעץ מותר וכמובא בפנים. ואמנם לא תמיד נאסר הכרם שכן זה תלוי בדעות הפוסקים, לענין צורת הזריעה אם במפוי" או לא, וכמו"כ במיני הזרעים או הירקות הנזרעים. ואם מין אחד זרעו או שנים. ובתשובה אחרת הארכתי בפרטים. ובראש תשובתי זאת הבאתי את עיקרי הדברים.

ב. לענין סיכוך השריגים על הירק או התבואה, פוסק הרמב"ם והשו"ע שאסור לסכך, ואם סיכך הרי זה קידוש, (ולענין סיכוך ממילא עי' בפנים מ"ש בשם המבי"ט), ונאסר בהנאה. ואמנם כתבו המהר"ם בן חביב, והמהר"י מולכו, והרב המבי"ט, וכן ס"ל להרש"ם בדעת עצמו להלכה (ולמעשה אפשר שלא ס"ל הכי, עי' בפנים), שכל זה עד גובה י' טפחים, אך מעל גובה י' טפחים אינו אסור ואינו מקדש. וא"כ בנידו"ד שאיירי בסוכה של גפן שדרכה להיות מעל גובה אדם ויותר. ובודאי שיש בה מעל י"ט מעל הירקות. נראה ברור שלדעתם

מותר ואינו מקדש ומותר לשבת תחתיה. ואמנם מרן החזו"א השיג עליהם. וס"ל שמקדש גם מעל י' טפחים, מ"מ כל גדולי עולם אלו ס"ל שלא כדעתו, ובפנים יישבנו את קושיותיו של מרן החזו"א עליהם.

ג. בנידו"ד נראה פשוט שלהלכה יודה גם מרן החזו"א. שהרי בנידו"ד, הירקות לא נזרעו במפו"י, ונחלקו בזה הפוסקים אם זה מקדש, וכל דין דסיכוך הרי הוא רק מדרבנן, ואם בנידו"ד אין זה אלא מין אחד של ירק (לא צוין בשאלה), מצטרפים דיעות הרכה ראשונים שאין זה מקדש כלל, ובכה"ג שנצטרפו הכל יחד, פשוט וברור להלכה, שאין זה מקדש. וכ"כ החזו"א גופיה, אחר שהביא דעות המקילים במעל מי"ט והקשה עליהם, כתב: שבלא מפו"י שזה ספיקא דדינא, וגם בחד מינא דעת הר"ן להקל, ותחת גפן שהוא דרבנן, יש מקום לצדד להקל.

לכן נלענ"ד להלכה, שאם הסוכה היא מעל י' טפחים מנוף הירק, אע"ג שנזרעו תחתיה ירקות, אין זה מקדש, ומותרים באכילה ובהנאה, ובודאי שמותר לשבת תחתיה.

ביקרא דאורייתא

שניאור ז. רווח

הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א
מח"ס שו"ת עולת יצחק ועוד

אכילת חגבים הכשרים על פי המסורת

לק"י. י' סיון תשנ"ח.

שאלה

לכבוד וכו'.

א. שמעתי כי הרב גידל בביתו שני מיני חגבים (ארכה המדבר שהיה שכיח בתימן, וחגב נודד שהיה פחות נפוץ), הנחשבים מבחינת חכמי הטבע למינים שונים מבחינה גנטית, אך יחד עם זאת הם דומים מבחינה חיצונית. לשניהם יש סימני טהרה, ושניהם שמם הוא חגב (ג'ראד), לפיכך, האם מבחינה הלכתית הם נחשבים למין אחד ושניהם כשרים על פי מסורת בני תימן?

ב. האם מין חגב אחר (מבחינה גנטית), שאינו גדל בתימן כלל, אך יש לו את כל סימני הטהרה, והוא דומה לארכה שהיה בתימן, ונקרא חגב, האם גם הוא נחשב כשר לפי מסורת בני תימן?

ג. בימינו, קיימת בידי יהודי תימן מסורת ברורה וקבלה מדורי דורות כאשר לכשרותו של-ארכה המדבר. כמו-כן ניתן בימינו להגדיר בצורה מדעית, ברורה וחד משמעית, את מינו של ארכה המדבר כמין החגב הכשר, כולל תיעוד ויזואלי מדויק של כל הסימנים שנמסרו בתורה שבכתב ושבעל-פה. האם תיעוד ויזואלי (תמונה, וידאו וכו') מהימן, מספיק לצורך הנחלת המסורת לדורות הבאים, או שמא גם בעתיד יצטרכו עדות ראייה איש מפי איש?

ד. האם מותר ליהודים משאר קהילות ישראל שאין בידם מסורת אכילת חגבים כשרים, לסמוך על מי שבידו מסורת (יהודי תימן ומקצת יהודי צפון אפריקה ב'ש"י) ולאכול חגבים?

תשובה

לק"י. ו' מרחשון ה'תשנ"ט.

למעלת כב'

יקירי הנעלה ר' ד' עמר יצ"ו,
זוהר בעולם, חופש כל נעלם.

מכתבו מ' סיון ה'תשנ"ח קיבלתי, ואחר עד עתה כדי לפנות מכל עסקי שאוכל לברר היטב כפי חולשת דעתי וידיעתי, העניינים הנעלמים והסתומים שבארכה, בתורה שבכתב ותורה שבעל-פה, ממקור מבועם בש"ס ויתר ספרי חז"ל וכמפרשים ובפסוקים ראשונים ואחרונים וכו'. ועזרני ה' לשבת על מדוכה זו לפענחם, וסידרתי הדברים בכתב. ברם מפני שפרו ורבו ונתרכו (כארכה), פיזרתי אותם לכאן ולכאן. חלקם מהלכות ביאורים והערות מיועדים לשלחן ערוך המקוצר יו"ד סימן קכ"ט סעיף ז', וחלקם על פסוקי התורה מיועדים לנפלאות מתורתך פרשת בא ופרשת שמיני.

והם בהכנה לדפוס ומחזיקים כחמישים דף [פרטיהם, סידרתי לקמן סוף אות ד' ד"ה וכבר]. ותשובתי זו דלקמן, בנויה עליהם ומשלימה אותם. והחוט "המשולש" לא במהרה ינתק:

א. אכן גידלתי זה מקרוב כ"ב חגבים משני גוונים שהובאו אלי (בתוך כלי שקוף וסגור כדי שלא יתרבו וייצאו ויזיקו ח"ו) מקצתם בגוון צהוב (הנקרא בספרים של בעלי הטבע בזמנינו ארבה מדברי) ומקצתם בגוון שחור קצת (הנקרא בספריהם חגב נודד), לעמוד מקרוב על טיבם וענינם, למען לא תאבד המסורת בדורנו זה מאיתנו ומבנינו אחרינו, כי רבים באו לראותם. [למעשה הגעתי לבסוף מתוך זה למסקנא שאין צורך מצד המסורת לראותם בעיניים דוקא, וסגי בצירור או תמונה וכדלקמן אות ג']. הראיתים לתלמידי-חכמים וזקנים רבים מבני עדתינו שהיו בעי"ת צנעא ושאר מקומות בגלילות שונים, הקרובים והרחוקים (ובכללם גם עולים חדשים שכאו זה מקרוב כשלוש שנים), וכולם הכירוהו מיד בטביעות עין, וענו ואמרו, זהו מין הארבה שהיינו אוכלים בתימן בלא שום ספק. אלא שמצוי היה יותר בדמותו כצלמו בגוון אדום. וכן נזכר במדרש הגדול בכלל י"ד דברים שנאמרו בארבה, שלבושו [דהיינו עורו] דומה לסרק, ר"ל שצבעו אדום, כמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בא על פסוק ויסר מעלי, ד"ה ארבעה, אות י"ג. ואף הגוון השחור שלא היה מצוי וידוע להם [ושמעתי כי אמנם בספרי הטבע נרשם שמין זה גבולו עד תימן ולא עד בכלל], מכל מקום פשוט היה בעיניהם שהוא כשר, ושם היה בא היו אוכלים אותו, שאין הגוון קובע. ואף כשהראיתי להם כי החי"ת שבבטנו שונה בו מעט מאשר במין הצהוב, כי בצהוב צורתה ברורה יותר, לא היה נראה להם לחלק בזה רק העיקר שיש חי"ת. ודבריהם נכונים, כי לא מצינו שום תנאי כזה בהלכה שיש חילוק בגוון, לא בגמרא ולא במדרשים ולא בפסוקים ראשונים ואחרונים. ולא עוד אלא שנוכחתי לדעת כי נמצאים בעולם עוד הרבה גוונים שונים ומשונים, ואין לנו אלא סימני הכשרות שאמרו רבותינו.

מיהו לענ"ד יש לבדוק היטב בגוון זה השחור מצד שלכאורה הכנפיים נראות גבוהות מהגוף, והלא בעיני לעיכובא שכנפיו חופות את רוב היקפו, ולא סגי במאי דחופות את רוב ארכו. [ולמעשה הן חופות לא רק את רוב ארכו אלא את כל ארכו ואדרבה עוד עודפות עליו, וכמו שהוא גם במין הצהוב. ומצד זה קל וחומר שמותר וכמ"ש בס"ד בעיני יצחק אות ל"א. אך לגבי רוב היקפו דהיינו עביו, הוא שיש לעיין בגוון השחור אם אכן חופות את רובו]. וכעת שהחגבים הללו שהיו בידי כבר מתו, לא אוכל לברר זאת היטב

ודע דלא בעינן רוב הניכר ונראה לעיניים, אלא סגי אפילו ברוב כל שהוא שנבדק ע"י מדידה, כיעויין בגמ' עבודה זרה (דף לו:): ובמאירי שם, ובחולין דף רל"ב ד"ה כנפיים, וביד אברהם שנרפס בגליון ש"ע יו"ד סימן פ"ה. וכמו לגבי שחיטת רוב קנה וושט דסגי בנשחט יותר מחצי אפילו כחוט השערה כמו שפסק הש"ע ביו"ד סימן כ"א סעיף א', ומהרי"ץ בזבח תודה שם סק"ד כמובא בפסקי מהרי"ץ כרך ששי דף ק"ז. ובתשובותיו פעולת צדיק ח"ב סימן רי"א שהובאה שם דף תכ"ז - תכ"ח.

ולהשיב על שאלת כב' הראשונה, האם הם נחשבים למין אחד, נקדים כי הרמב"ם פ"א ממאכלות אסורות הלכה כ"א, מנה שמונה מיני חגבים המותרים באכילה, דהיינו מלבד הארבעה שנזכרו בפירוש בתורה: ארבה, סלעם, חרגול, וחגב, עוד ארבעה שנזכרו בתורת כהנים ובגמ' חולין (דף

סה:) שנדרשו מן למינו למינהו למינהו ד' פעמים האמורים בהם, והם הרזבנית וערצוביא וציפורת כרמים ויוחנא ירושלמית. ובסוגיית הגמרא שלם נזכר עוד מין בשם אושכף שהוא ממין הסלעם, וכתב רש"י שם שהוא הדין ליוחנא ירושלמית שנזכר שם בגמ' תחילה, אלא דחדא מינייהו נקט. ועוד נזכרו בסוגיא כרספת ושחלנית ממין החרגול, וגם שם כתב רש"י שהוא הדין לערצוביא. והוסיף רש"י בלשון "אי נמי" שהיא היא, אלא דמר קרי להו הכי ומר קרי להו הכי. ונמצא לפי תירוצו האחרון שאין חילוף אלא בשמותיהם. וכמו שלא הזכירם. ובמסכת עדיות (פ"ח מ"ד) נזכר מין חגב בשם איל-קמץא, ובגמ' ע"ז (דף לז.) פליגי ביה אמוראי אם הוא הנקרא שושיבא או סוסביל יעוש"ב.

וברור שיש הרבה מאוד מינים טהורים, אלא לפי שיש ביניהם חילוקים דקים שאינם מורגשים להרבה בני אדם, נחשבים כאילו הם הם. שהרי לעיל מינה בגמ' חולין (דף סג:) מפורש שיש שבע מאות מיני דגים, ושמונה מאות מיני חגבים, ולעופות אין מספר וכו' [וכן נזכר בשכל טוב פרשת וארא ס"פ י"א בשם מדרש תז"ל, שהקב"ה הביא על המצרים "שמונה מאות" מיני ארבה]. ובפתיחתא דאיכה רבה (אות ל"ד) מפורש ששבע מאות דגים אלו ושמונה מאות חגבים אלו, הם טהורים ושהם היו בארץ ישראל וכו' יעו"ש. אפשר א"כ ששמונה אלו שנזכרו בתו"כ ובגמ' וברמב"ם, הם כעין אבות, ליתר השמונה מאות שהם כעין תולדות. וזה דלא כפירש"י והתוספות בחולין שם דמיירי בדגים וחגבים טמאים, ועיין הגהות הב"ח שם. ובתו"ש פרשת שמיני כרך כ"ח (דף צ' אות ס"ב) צויין לכמה ספרים וסופרים שדנו בזה, ובכללם הובא בשם ערוגת הבושם (ח"ג דף נ') שהוכיח דבטמאים מיירי, מזה שאין חגבים טהורים אלא ארבה וסלעם וגו' יעו"ש, ולדברינו אתי שפיר].

וקרוב לזה בספר ציוני פרשת בא בשם המקובלים, שנשלחו על המצרים שמונה מאות מיני ארבה, כל מין כולל מאה, ארבה, סלעם, חרגול, ילק, חסיל, גזם חַנְמֶל צֶלְצֶל, ודומיהם ע"כ. וחנמל נזכר בתהלים (ע"ח, מ"ו מ"ז) "ויתן לחסיל יכולם ויגיעם לארבה. יהרוג בכרד גפנם ושקמותם בחנמל", וכפירוש רש"י, והמדרש שהביא שם, שהוא שם הארבה, לא כרס"ג ורד"ק שם שהוא ממיני הברד, וע"ע ראב"ע. וכן נראה דעת התרגום שם ושקמתהון ב"כרזובא", שהרי תרגום יונתן על פסוק: "ואת החגב למינהו", וית כרזבא שהוא נדונא. [וע"ע בגמ' חולין דף סב: הני "כרזי" דבי חלפי, ובפירש"י ותוספות שם, ובספר לב אריה הביא ראייה לרש"י שהם חגבים, מתרגום יונתן הנז']. ומ"ש שהוא נדונא, הכי איתא בפרק אלו טריפות (חולין דף סה.). חגב, זה נדיין, לפי גירסת הערוך ועוד ראשונים שם, לא כלפנינו בגמ' גדיין בגימ"ל. וצלצל נזכר בפרשת כי תבוא, יירש הצלצל (דברים כ"ח, מ"ב) וכפי פירוש רש"י שם שהוא מין ארבה, ועיין רמב"ן שם ובתוספות ב"ק (דף קטז:) שחלקו על רש"י, ובמ"ש על זה בס"ד בעיני יצחק אות ל"ב ד"ה שוב. עכ"פ לכאורה דברי הציוני אינם מובנים כל-כך, כי איך אחרי שפירט שמונת המינים, סיים ודומיהם, שאם כן מה נפשך יהיו יותר משמונה מאות, או כל מין פחות ממאה. ושמא כוונתו כי השמות דלעיל לאו דוקא, ואפשר להכניס תמורתם הרזבנית וערצוביא וכו'. אי נמי לאו דוקא מכל מין מאה בצמצום אלא פחות ויש עוד מינים, והא דנקט הוא באופן כללי. וע"ע מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בא על פסוק: "ויסר מעלי רק את המות הזה", ד"ה מאידך. [נידידי הרא"ח כהן יצ"ו העיר כאן בזה"ל, לענ"ד הציוני לא נתכוון לומר שכל מין מהשמונה שמות שהזכיר כולל מאה כפי שהבין מעכ"ת והוקשה לו הלא הוסיף ודומיהם. אלא הכי קאמר, שנשלחו על המצרים שמונה מאות מיני ארבה,

וכל מין ומין מהשמונה מאות, כולל עוד מאה, סך כולם שמונים אלף. וכנראה מאז נכחדו רובם וכיום ידועים רק עשרים אלף, כמ"ש חכמי הטבע כדלקמן. אי נמי עדיין לא גילו כולם, כי ידוע שמזמן לזמן מתגלים מינים שונים וחדשים של בעלי חיים ידועים. והשמות שהזכיר אח"כ הוא לדוגמא מתוך כל האלפים, וגם אין אנו יודעים שמות כולם, או לא ניתנו שמות לכולם. וקצת ראיה להבנה זו, שהרי שמונה מאות שאמרו חז"ל היינו דוקא המכות שהביא הקב"ה על המצרים, או בזמן מתן תורה, או בזמן חז"ל. ובזמנינו אומרים חכמי הטבע שיש בעולם עשרים אלף מיני חגבים לפמ"ש בספר החגבים והארבה דף מ"ד [וממקור אחר שמעתי כשנים עשר אלף]. ומתבאר שם שחכמי הטבע כוללים במנינם זה מיני שרצים שאינם חגבים ממש אלא קרובי-משפחתם. ועוד שחז"ל דיברו על א"י וסביבותיה ולא על כל העולם, ומה גם שלא כללו רק את הטהורים כאמור לעיל. [וכן משמע לכאורה שהחגבים הטמאים מרובים ממין הטהורים, מזה שמנתה התורה את הטהורים, כמו שאמרו חז"ל כגמ' חולין דף סג: בטעם שמנה הכתוב את העופות הטמאים, ובחיות את הטהורות. אכן בנפלאות מתורתך פרשת שמיני על פסוק "ממעל לרגליו", ד"ה גם, הוכחנו בס"ד שרוב החגבים טהורים]. ונמצא כתוב גם כן שמנו חכמי הטבע בכללם את הצרצר (המין הידוע שצועק בלילות, שהוא שחור מאוד כדיו. ונזכר ג"כ בויקרא רבה סוף פל"ג גבי נוטריקון של נבוכדנאצאר, נצר כצרצרה לפמ"ש במתנות כהונה שם בשם הערוך) שהוא דומה לחגבים, והוסיפו עוד כמה מינים, והם קוראים לכולם בשם "חגבניים". והנה זה נראה לכאורה כמפורש נגד ההלכה בגמרא חולין שם ומוסכם גם בפוסקים שהצרצור אין שמו חגב, ואעפ"י שדומה הוא לחגב אסור באכילה. ועיין בזה בקונטרס קרני חגבים, והובא בספר שיחת חולין על מסכת חולין סוף דף ת"מ, שהמין צרצור שבגמ', הוא הנקרא כן גם כיום, ובמ"ש בס"ד בעיני יצחק אות כ"ז ד"ה עוד. וטוב שנהירו עכ"פ להוסיף נו"ן בכנותם אותם חגבניים ולא חגבים. ובלאו הכי, הרי זה דומה למניינים כגון "שבעים לשון" "שבעים אומות" המורגלים כפי חז"ל, שאם היום יש יותר, מלבד דלק"מ כי חז"ל דיברו על זמנם, אבל למעשה גם בזמנינו ברור שאותם שבעים, הם היסוד לכל הנוספים עליהם אלא שנכללו זה בזה עד שנחשבות כשפות אחרות. כמו כן מיני החגבים אפשר שנכלאו מקצתם זה בזה במשך הדורות ונשתנו מעט עד שנחשבים למין נפרד.

על-כל-פנים הגדרות חכמי הטבע, אין להם ולא כלום עם הגדרות תורתנו הקדושה. מלבד שלא קרב זה אל זה כי אינם אלא השערות וסברות אנושיות ולכן הם משנים דעותיהם מזמן לזמן ומחקירה לחקירה, משא"כ תורתנו הנצחית מן העולם ועד העולם מפי הגבורה ומרוח קדשם של-חז"ל. וכיו"ב לגבי האתרוג התימני שהוא בודאי בלתי מורכב ולכן אין בו מין מבפנים, וכא בזמנינו מישהו וטען בשם מומחים אדרבה שאינו שייך לסוג ה"הדרים" כמו הלימון וכו', וכבר השבתי על זה בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות לולב (דף רט"ו) ד"ה ולחזק, שחלוקת משפחות הפירות שקבעו המומחים, אינו שייך לגדרי התורה והמצוה שאמרה (ויקרא כ"ג מ') ולקחתם לכם וכו' פרי עץ "הדר" וגו', והם מדעת עצמם ולצורך עצמם תיקנו וכו' יעוש"ב. וע"ע לקמן אות ד' ד"ה וקרוב. וכן לגבי ההפרש בין חיה לבהמה, כי חיה חלבה מותר ודמה טעון כיסוי משא"כ בהמה, נתנו חז"ל סימנים שחיה קרנותיה מפוצלות וכו' ואם לאו, צריך שיהו כרוכות הדורות וחרוקות כדאיתא בחולין דף נ"ט ע"ב, ובש"ע יו"ד סימן פ' סעיף א'. וכתוב על זה בחזון איש יו"ד (סימן י"א אות ד'), והוא לקוח מקובץ אגרותיו ח"א סימן צ"ט) לענין דין כיסוי, אין שום ערך מה שהמדעיים קובעים. שקביעתם היא על פי ההסכמה על בחינות ובדיקות ידועות, אבל לא על פי הקרניים, אין כאן בירור וכו' ע"כ. ויש עוד עניינים רבים. וצינתי לכמה ספרים וסופרים, ואכמ"ל.

ופשוט כי מה שהצריכה ההלכה "שמו חגב", אין הכוונה לכלול בזה גם כשיסכימו בני אדם לקרותו בשם זה מכאן ואילך, אלא רק כשנקרא שמו כן בפי העם, זה לאות שודאי כך מקובל ומשתלשל בידם מדור דור, ואם כן זהו המין שהתירתו התורה. ומוכן למה לא קראו לצרצר בשם חגב (כדלעיל ד"ה איך), כי למרות דמינו, מ"מ ניכר הוא בכמה שינויים הנראים לעין, כגון בעובי גופו ושטיחות גבו ושינוי כנפיהם וכדומה.

והשמות שבידינו כלשון הקודש, מאדם הראשון ניהו, וכמפורש בכמה מדרשים כי לא רק לבהמות ולחיות ולעופות קרא האדם שמות, אלא גם לדגים ולשרצים וליתושים וכו' ולכל בריות שבעולם, ואפילו לארצות ולמדבריות, ואותם השמות עומדים לדורות שנאמר (בראשית ב', י"ט) וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. כמובא בתו"ש שם (אות רס"א ואות רס"ה) וע"ע מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בראשית על פסוק "כל חית השדה".

מהשתא נובין ונדון בשאלתא דקמן אם הארבה המדברי הצהוב, והנודד השחור, נחשבים למין אחד. הנה כי כן מן המובא לעיל יש ללמוד שיתכן מאד כי חז"ל החשיבו אותם כשני מינים. אך זה רק כשאנו מביטים על פרטי הפרטים של מיניהם שמתחלקים המה למאות כדבר האמור. אבל מבחינת ההלכה למעשה שצמצמו אותם לשמונה מינים עיקריים, כאחד המה נחשבים ממין הארבה שנזכר ראשון בתורה, וכפי כל סימניו שבגמ' שאין לארבה גבחת כסלעם, ולא זנב כחרגול, ולא ראש ארוך. וכשרים המה בודאי הלכה למעשה לפי המסורת שבידינו, הואיל ויש בהם כל הסימנים, וגם שמם חגב דהיינו גראד בל"ע וכמ"ש בס"ד בעיני יצחק אות ל"ב בשם הרמב"ם ועוד רבוותא דלאו דוקא בעינן בלשון הקודש, ושהמכוון בזה הוא על מיני החגבים באופן כללי ולא השם הפרטי חגב, ואדרבה שמו הפרטי הוא ארבה כדבר האמור. ומוכן מאליו כי מה שכתבת שכיון שמבחינה גנטית שונים הם זה מזה נחשבים הם ע"י חכמי הטבע לשני מינים, דהיינו שאינם מולידים זה מזה, אין זה קובע, כי לא מצינו בהלכה שום תנאי כזה, לא לחומרא ולא לקולא. דאפשר גם שארבה עם סלעם אינם מולידים, וכן שאר המינים, ואעפ"כ התירתם תורה. ואין זה עניין להא דקיימא לן שאין מתעברת לא טמאה מן הטהור ולא טהורה מן הטמא כדאיתא בבכורות (דף ז). וברמב"ם (פ"א ממאכלות אסורות הלי"ג), וע"ע רד"ע ולחם משנה ואבן האזל שם, כי זה לא נאמר בתורת סימן להבדיל בין הטהור ובין הטמא. ואעיקרא כמה אחרונים דנו אם כלל זה רק בבהמות וחיות או גם בעופות, כיעויין בשו"ת משיב דבר להנצי"ב חלק ב' סימן כ"ב, ושו"ת אבני נזר יו"ד סימן ע"ה אות ד', ויד יהודה סימן ט"ז סק"ג, ואם כן יש לדון גם בחגבים שהם שרץ העוף. ועניין זה דומה לתורנגול הודו, שאעפ"י שאינו מתעבר מתורנגול הרגיל, מכל מקום לא מצינו שדנו בו כשנתפשט בדורות האחרונים מצד זה, רק מצד שאין עוף טהור נאכל אלא במסורת והתירוהו כיעויין בדרכי חשובה יו"ד סימן פ"ב ס"ק כ"ו, וכמ"ש בס"ד בעיני יצחק על שו"ע יו"ד הלכות בהמה חיה ועוף סימן קכ"ט אות י"ז.

ב. ונלמד ממילא גם לשאלה השנייה שהוא הדין למין דומה לו אלא שלא היה בתימן כלל ועיקר, כשר הוא, לפי שאין המקום גורם, ופשוט שאם היה בא אליהם היו מכשירים גם אותו לפי המסורת שבידם. ובכלל זה סימן החי"ת שבכטנו שהוא מקובל אצלנו כהיכר מובהק למין הארבה. ואף על פי שאינו מהסימנים שבהלכה. יש לו מקורות במדרשים וכו' כמ"ש בעיני יצחק שם אות ל"ג.

ויש לדון אם רק בלשון האומות נקרא ג'ראד כיון שאין שם יהודים, אם ג"כ מועיל. ומלשון המאירי חולין (דף רל"א), ובעבודה זרה (דף קכ"ד), נכלל "בלשון העם" במין חגב, אין ראיה, כי מסתברא דמיירי בעם ישראל דוקא. ומ"מ מסתברא דמהני, דכיון שבכל סימניו החיצוניים נראה כשאר חגבים, מסתמא גם אם היו יהודים שם היה נקרא כך ואין זה אלא גילוי מילתא בעלמא. כי מסורת השם בזה, אין בגופה עניין של-קדושה. וגדולה מזו, אין אנו צריכים כלל ליקח מהם את השם, אלא אף מעצמנו היינו אומרים כי כך שמו, ולא יעלה על הדעת ליתן לו שם אחר. והלא סלעם לא נתכנה בשם נפרד מן הארבה, אלא בגלל הגבחת שכו, והחרגול בגלל שיש לו גם-כן זנב, כמבואר בתורת כהנים ובגמרא [ועיין מ"ש בס"ד ביתר הרחבה בנפלאות מתורתך פרשת שמיני על פסוק ואת הסלעם למינהו, ד"ה ועל-פי] ואפילו הכי הם נקראים חגבים, כל שכן אלו שאין בהם שינוי של ממש מן הארבה, שודאי ארבה נינהו. והרווחנו בזה שלא יהא גנאי ח"ו כאילו סומכים על אוה"ע כמה שנוגע לדיני תורתנו הקדושה, ולהם הרי אין חלק ונחלה בטהרת המאכלים, כי לא עשה כן לכל גוי זולת לבני ישראל עם קרובו. וע"ע יו"ד סימן ס"ט סעיף י' ואחרונים שם לענין נאמנות גוי על מליחת בשר, ובסימן פ"ג סעיפים ז' ח' לגבי גוי המביא קרבי דגים וביציהם ואומר שהם מדגים טהורים. והנה מפורש ברמב"ם פ"א ממאכלות אסורות הלכ"ב שהצייד נאמן על החגבים כמו בעוף, וכן פסק הש"ך יו"ד סימן פ"ה סק"ב [וע"ע מ"ש על זה בס"ד בעיני יצחק על שולחן ערוך המקוצר סימן קכ"ט אות כ"ח ד"ה והפמ"ג] ומשמע בודאי דמיירי בצייד ישראל, שהרי נזכר שם לגבי עוף שהוא נאמן לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד, וכן מפורש הן לגבי חגבים והן לגבי עופות, בספר החינוך מצוה קנ"ח בזה"ל צייד ישראל נאמן יעו"ש, מכל מקום זה מיירי למי שאין להם מסורת כלל ששמו חגב, או כדי שלא יצטרך לבדוק בסימנים שאמרו חז"ל, סומך על בקיאות הצייד מתוך נסיונו, ופשוט.

ואם נפשך לאסתפוקי בזה, הא מיהת יש לצרף שיטת הרי"ף וסיעתו דלא בעי שמו חגב כלל, דלא כר' יוסי ותנא דבי ר' ישמעאל. ושיטת הרמב"ם בפירושו המשנה דשמו חגב בעינן רק כשראשו ארוך או יש לו זנב, וכמו שביררנו בס"ד בעיני יצחק שם אות ל"ב ד"ה מה גם, שכן היא שיטתו גם בחיבורו.

ג. ולשאלה השלישית האם מסורת הארבה תצטרך גם בעתיד ראיית עין כמו שהיה עד זמנינו, או די בתמונה או ציור מדוייק וכדומה. ושאלה זו נולדה כידוע מתוך מציאות זמנינו, לפי שמשמידים את הארבה במקום מוצאו, לכן רוב בני אדם אינם רואים אותו במציאות כמו שהיה שכיח בתימן.

וברור אמנם שראיית עין אין כמותה, וכן מצינו שדרשו חז"ל (עיין בתורת כהנים ובויקרא רבה ובחולין דף מב. ובמדרש הגדול ובפירש"י ועוד) מפסוק "זאת" החיה אשר תאכלו (ויקרא י"א, ב') מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין והואה לו למשה, זאת אכול וזאת לא תאכל וכו'. היה משה אוחו בחיה ומראה להם לישראל. וכן בשרצי המים (דגים), את "זה" תאכלו וגו' (שם פסוק ט'). וכן בעופות, ואת "אלה" תשקצו מן העוף (שם פסוק י"ג). וכן בשרצים, "וזה" לכם הטמא (שם פסוק כ"ט) ע"כ. ובמדרש אור האפילה על פסוק "ויבואו אל נח אל התיבה" (בראשית ז', ט"ו) בשלשה מקומות נקבצו כל הבהמות והחיות והעופות לאדם, בשעה שנאמר (שם ב', כ') ויקרא האדם שמות וגו' [ועיין מה שביארנו בזה, בנפלאות מתורתך פרשת נח שם]. לנח, שנאמר ויבאו אל נוח וגו'. למשה. שנאמר זאת החיה ע"כ. ובודאי גם חגבים בכללם, ומה שלא נזכרו מסתברא דאינו אלא

מושום שנכללו בעזפות, מפני שהם נקראים שרץ העוף [ואע"ג דעוף סתמא לא איקרו, ועיין להמאירי דף רל"א ע"ב, ומעדני יו"ט על הרא"ש אות צ']. ועכ"פ מפורש גם בהם (ויקרא י"א, כ"א) אך את "זה" תאכלו מכל שרץ העוף וגו' אשר לו כרעיים וגו'. ואם תאמר שהוא לדרשה אחרת, כדילפינן בבכורות (דף ז:): מהכא דדבש דבורים מותר ואינו בכלל שרץ העוף, קרא אתרינא איכא (שם פסוק כ"ב) את "אלה" מהם תאכלו את הארבה וגו'.

אך מכל מקום מתוך הנסיון מסתברא לענ"ד שגם בציוור מדוייק, סגי להחזיק המסורת לדורות הבאים. ולא מיכעיא ציוור צבעוני, שהוא הטוב ביותר. קל וחומר "וידיאו" שהוא נע כמו במציאות. [ואפשר גם כן להציע לחנוט אותם בדמותם כצלמם, כצביונם וצבעיהם, למשמרת לדורותיכם, כמו שראיתי שעשו בזמנינו צורות בעלי חיים לצורך לימוד וכיו"ב, שנראים כחיים ממש. ויעידו על זה זקני רבני תימן בחתימת ידם]. אלא אפילו בשרטוטים שחורים על גבי נייר לבן וכדומה, כיון שאין הגוון מעכב [וכדלעיל אות א' ד"ה אכן. וכן בדעתי לעשות בשלחן ערוך המקוצר חלק יו"ד, בעזרתו יתברך]. אמנם בתנאי כפול שיהא הדבר בפיקוח תלמידי חכמים ובהתייעצות מומחים יראי שמים. ויש לציין את גדלם האמיתי לפי סנטימטרים. וראוי ג"כ להציג בסמוך להם צורת מיני החגבים שאינם כשרים ושאינ עליהם מסורת שילמדו להבחין בין זה לזה להסיר כל ספק. וכן לכתוב השם בלשונות שונות, דהיינו מלבד בלשה"ק, גם בערבית ואנגלית וצרפתית וכו'. וכעין זה מצינו במדרש רבה פרשת שמיני פי"ג אות ד', ובילקוט התם בשם ר' אבהו, כמין גולגולת של-אש הראה לו הקב"ה למשה מתחת כסא הכבוד ואמר לו, אם ניקב קרום של- מוח אפילו כל שהוא ע"כ, ונראה דפליג על ר' חייא דמיייתי התם בתר הכי שהיה משה תופס בחיה וכו' כדלעיל כפשט הלשון זאת החיה וגו', אלא לאו בחיות ממש קא עסיקנן אלא בצורת הטריפות שבהן שהראה לו הקב"ה דמותן באש. וכעין זה בירושלמי שקלים פרק א' הל"ד ובפסיקתא רבתי פט"ז אות ח', אמר ר' מאיר כמין מטבע של-אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד והראה למשה ואמר לו "זה" יתנו כל העובר על הפקודים (שמות ל', י"ג), כזה יתנו ע"כ, ועיין במפרשים שם, ובתוספות מנחות דף כט. ד"ה שלושה, ובחולין דף מב. ד"ה זאת ואשכחן נמי להרי"ף ורש"י והרמב"ם והרא"ש והר"ן ועוד ראשונים ואחרונים, שציירו בפירושיהם עניינים מוקשים לקרנם אל ההבנה כידוע וכמו שאסף בהקדמת ספר שיחת חולין (והוא ציורים וכיבורים מאירי עיניים על סדר מסכת חולין מאת הרה"ג אמיתי בן דוד שליט"א). וכן בזמנינו שנשתכללו ההדפסות, ציירו אופן עשיית קשרי תפילין וציצית ודומיהם, ועיין בתשובתי עולת יצחק ח"א ריש סימן ד' וחלק ב' סימן ק"ע אות ג'. [ושמעתי כי הגאון חזון איש, הורה והראה לתלמידיו הבחנת מראות הדמים, נטייתם לאדמימות וכיו"ב, באמצעות דוגמאות של מוכרי צבעים. ואגב דאתאן להכי, אזכיר כי בסוף ספר שער הזהב לטהרה שנדפס בשנת ה'תשנ"ז, הובאו שלשה דפים של דוגמאות צבעי מראות דמים. שנתייעץ עמי הרבה המחבר רא"א גר"ו עליהן. אבל מתשש לתקלה, הן להרואים הבלתי בקיאים, והן בהדפסות חוזרות שעלול להשתנות הגוון כידוע וכו', לא הייתי מסכים לפרסמם בספר לרביס, וכמו שעד היום לא נעשה כזאת. והתניתי שיהא בהסכמת אחד מוקני ההוראה כאן בעירנו בני ברק ת"ו, מהרנ"ק שליט"א, וכמו שנזכר שמו בתחילת הספר שם, בסברי שלא יסכים. אבל הוא עיין בהם והסכים].

ואכן כשהראתי לת"ח ולזקנים רבים שגדלו בתימן, את הציורים הנדפסים באנציק"ת כרך י"ב ערך חגב דף תקע"ו וכן באנציק' לבית ישראל (הלפרין) כרך ג' דף קס"א (ציוור צבעוני של-חגב כשהוא אוכל חטה). וכו' שבספר החגבים והארבה. כולם הכירו. והבחינו בהם יפה את המין הטהור

המקובל. ואף שמזה אין לבנות ויאה הפוכה, ר"ל שאין זה מוכיח אלא להם שהכירו אותו במציאות, שמזה הבינו מה שראו כספר, אך לא למי שלא ראה במציאות שנוכח כי לפי מה שיראה כספר יבחין אח"כ גם במציאות. מכל מקום אצלי שהיה כן בהיפך, שכתחילה שהייתי רואה רק בספויים, והשתוקקתי לראות במציאות, מגודל דאגתי פן ח"ו תאבד ממנו מסורת זו, ועזרני ה' והגיעו לידי, ואז נוכחתי לדעת שאפשר להכיר ע"ז גם מי שלא ראה במציאות.

ומצאתי און לי, שאין זה דבר חדש אלא כבר היה הדבר לעולמים אשר היו מלפנינו, כי הנה החיד"א בספרו מחזיק ברכה יו"ד סימן פ"ב סק"ו הזכיר עוף בשם מירל"ו, שבמסורת של עיר ליוורנו באיטליה נזכר בין הטהורים יעו"ש [וע"ע בכף החיים שם ס"ק י"ז] וכתב בספר שיחת חולין דף תכ"ה שכנראה כוונתו לספר זבחי כהן שנדפס בליוורנו ה'תקצ"א, ששם כתובים באיטלקית ומצוייירים עופות טהורים של-שו"ב בעיר הנז'. וע"ע שם דף תל"ד, ובספר קן ציפור (על הלכות שילוח הקן) דף רצ"ב. אמנם אין בידי גוף הספר זבחי כהן לברר הדברים משרשם, מ"מ נראה מזה שסמכו להחזיק המסורת מדור לדור ע"י ציורים, אע"ג דאין עוף טהור נאכל אלא במסורת שהוא טהור, ולא סגי שיש לו הסימנים של אצבע יתירה וזפק וקרקבן נקלף, דחיישינן שמא ידרוס לאחר זמן וכדקיימא לן בשלחן ערוך (יו"ד סימן פ"ב סעיף ב' ג'). וע"ע מ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר סימן קכ"ט סעיף ב'. וחזי מאן גוכרא רבה מסהיר אהימנותיה, מר ניהו רבה החיד"א זצוק"ל. ואם בעופות כן, שהם מרובים וחילוקיהם דקים, ומבחינים בהם רק המומחים ביותר, כל שכן בנדון דידן שאינו אלא מין אחד של-ארכה, וניכר הוא לכל אדם מיתר המינים, כאשר תראהו ותבחין בו בקלות בין השאר כגון המצוייירים בספר החגבים והארכה דף ס"ד. וכפרט שהוא המין הידוע בכל העולם בתורת הארכה המדברי [ומפורסם אצלם שמו בלשונם]. כי הוא המזיק הגדול באיכותו. והעצום גם בכמותו.

ופשיטא טפי אם נצרף לזה שיטת רבנותא המקילין דלא בעינן כלל שמו חגב, או שדוקא כשראשו ארוך ויש לו זנב בעינן שמו חגב, וכדלעיל אות ב' ד"ה ואם. ומעיקר הדין, נראה שהמכשול בזה רחוק, הואיל דחזינן בגמ' לתנא דבי ר' ישמעאל הוציאו מכוח האיי טעמא דבעינן שמו חגב, את הצרצור, ועין רואה שהשינוי גדול בינו לבין שאר חגבים, אף אותם חגבים שאין לנו מסורת לאכלם. ואף לתנא דבי רב שאוסר ראשו ארוך וחשש לו הרמב"ן כחידושו על הגמרא שם, עכ"פ גם שינוי זה ניכר לכל אדם. ומעתה המבין יבין שאין להחמיר ולחשוש מבלי שום יסוד.

כוס תנחומים

לאשת מו"ר הג"ר שלמה עמאר שליט"א ומשפ'

על פטירת אביה ע"ה

הרב משה סבג ז"ל

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים
ולא תוסיפו לדאבה עוד

הרב דוד טהרני שליט"א
מת"ס שו"ת דברי דוד

תשובות קצרות בהלכה

א

נתינת מתנות כהונה לאלמנת כהן

בע"ה יב אלול תשנ"ז

עמדתי ואתבונן: האם אשת כהן ליטול מתנות כהונה זרוע לחיים וקיבה אחר פטירת בעלה כשיש לה ילדים ממנו?

א. כתב רבינו הרמב"ם (פ"א מה' ביכורים הי"א) הנה למדת שהמתנות שניתנין לנקבות כזכרים חמש מתנות, תרומה, ותרומת מעשר, וחלה, ומתנות כהמה, וראשית הגז. וכן כתב בהלכות תרומות (פ"ו ה"א) תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקבות הם ועבדיהם הכנענים ובהמותן, שנאמר וכהן כי יקנה נפש קנין כספו וגו'.

ויש לדון אם מתנות כהונה שניתנין לנקבות כזכרים ניתנים זיוקא לכהנות או אפילו לאשת כהן, ונפק"מ אם יכולה אשת כהן ליטול מתנות ללא ידיעת בעלה. או אלמנת כהן שיש לה בנים שאוכלת בתרומה וכמ"ש הרמב"ם (פ"ו מה' תרומות הי"ב) שישראלית שיש לה זרע מכהן אוכלת בשביל בנה, בין זכר ובין נקבה ואפילו זרע הזרע עד סוף העולם, האם יכולה לקבל מתנות כהונה.

ב. והנה מדברי רבינו הרמב"ם (פ"ב מה' תרומות הכ"ב) שכתב: שאין חולקין לאשה תרומה בבית הגרנות אע"פ שהיא אוכלת תרומה שמא תתגרש ומפני היחוד, אבל משלחין לה לביתה וחולקין לה כשאר קדשי הגבול. מבואר שרשאית לקבל תרומה בביתה ורק בגורן אסרו לה לקבל מפני היחוד או שמא תתגרש. וכן המאירי (יבמות צט:): כתב שאם הגורן קרוב לעיר שאין שם חשש יחוד וא"א שתתגרש בלא ידיעתם חולקין לה תרומה בגורן. זאת ועוד מהא דשולחין לה לביתה מוכח שרשאית לקבל תרומה, שאם אינה רשאית לקבל היאך שולחין לה תרומה לביתה. וכן הגר"ח קנייבסקי בספרו דרך אמונה (ח"ב הלכות תרומות פ"ו ה"א סק"ו) כתב שהנותן תרומה לבת ישראל הנשואה לכהן קיים מצוות נתינה, דלא גרע מהנותן לכהנת כהן אפילו בלי דעת בעלים דמקיים מצוות נתינה כמ"ש הרמב"ם (פ"ט מה' תרומות ה"ט) שפרתו של ישראל שילדה בכור מאכילו תרומה, שהבכור לכהנים, ושניהן ילפינן מקניין כספו.

ג. ונראה שאין חילוק בין תרומה למתנות כהונה זרוע לחיים וקיבה, ובשניהם אם נתן לאשת כהן על מנת שאין רשות לבעלה בזה, או לאלמנת כהן שיש לה בנים שקיים מצוות נתינה. ואדרכה, מתנות כהונה שהם חולין לכל דבר, וניתנים גם לכהנת הנשואה לישראל. קלים יותר מתרומה שאינה נאכלת אלא לכהנים. מה גם שהרמב"ם בפ"א מה' ביכורים כללם בהלכה אחת.

ד. כל קבל דנא ראיתי בספר ערוך השלחן (יו"ד סימן סא סל"ו) שכתב דמהא דאיתא בספרי ונתן לכהן לכהן עצמו, משמע שצריך ליתנם דוקא לכהן ולא לאשתו, והטעם פשוט דהאשה היא קנין בעלה, וכשנותן לבעל הוא כאילו נתן לאשתו, שהרי אף אם יתן להאשה יקנה הבעל, אבל אין הבעל

קנין האשה וכשנותן לאשה בלא דעת הבעל לא קיים מצוות נתינה, עכ"ד. ואנכי בער ולא אדע דמה נשתנו מתנות כהונה מתרומה שיכולה אשת כהן לקבל אף ללא וישות בעלה. ואם נאמר שהוא חידוש מיוחד במתנות כהונה מדברי הספרי הנ"ל, מאד תמוה שהלכה חשובה כזו נעלמה מעיני כל גדולי הדורות, ובפרט רבינו הרמב"ם דכל וז לא אניס ליה שהיה לו לבאר חידוש דין זה, ואדרכה מדבריו בהלכות תרומות וכן בריש הלכות ביכורים שכתב: שהמתנות ניתנים לנקבות כזכרים, ולא חילק בין אשת כהן לכהנת.

ה. ובינותי בדברי רבותינו כביאור דברי הספרי (דברים יחג) וראיתי ראשונה להר"ב פרי חדש (יו"ד סימן סא ס"ק יג) שביאר דהיינו לכהן עצמו ולא לשלומו וכדאיתא בפסיקתא דהיינו בסתמא אבל אם עשה הכהן שליח יכול ליתן לו מכ"ש מכהן המזכה לאחר. וכן ביאר הר"ב פרי תואר (שם ס"ק ו) דברי הספרי כדברי הפסיקתא דלכהן בעצמו למעוטי שלוחו, ויישב את התמיהה מהא דבכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו, שכיון שיכול לזכות בהם הוא ואינן יוצאות בדיינים אם אכלם לכך לא קיים מצוה הנותן לשליח, ועוד שהתורה הקפידה שהכהן בעצמו ילך לבעה"ב ולא שישלח אליו שלוחו. וכן כתב הגאון רבי דוד פארדו בספרו חסדי דוד על התוספתא (חולין פ"ט ה"ב) וכן ביאר הגאון רבי יונתן אייבשיץ בספרו כרתי (שם אות ט) שכוונת הספרי היינו לכהן עצמו ולא לשלומו. וכ"כ המהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סימן ט) דכד דייקנין שפיר תשכת דלא קאי דברי הספרי אלא אשלוחו של כהן. בשלמא אלו אמר הספרי ונתן הוא עצמו הוה שמעינן דקפיד קרא אבעל הבית שלא ישלחם ע"י שליח השתא דקאמר לכהן, לכהן עצמו שמעינן דלא מיירי מבעל הבית כלל. ועוד אי קאי גם אבעל הבית הכי הוה ליה למימר ונתן לכהן עצמו ולא שלוחו והוה שמעינן בעל הבית עצמו יתנם לכהן ולא שלוחו ליד כהן אלמא כיון דקאמר לשלומו בלמ"ד שמעינן דקאי אשליח כהן. ולכך תפס הפר"ח פ"ה זה כי הוא המחזור בפ"י לשון הספרי.

ו. ובקודש חזיתיה להנצי"ב כביאורו לספרי עמק הנצי"ב (שם) שהביא את הפירוש לאפוקי אשתו של כהן וכדתניא ביבמות (צ"ט): עשרה אין חולקין בגורן ואחד מהם אשה והגם דאיתא שם טעם בגמ' מכל מקום אסמכיה אקרא. וסיים שקרוב בעיני לפרש שכשאינו יכול ליטול בעצמו אינו יכול לעשות שליח, ולכן כתב לכהן עצמו ולא שלוחו שאם אינו יכול ליטול בעצמו אינו יכול למנות שליח, וכעין הא דהירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ג) במעשה דר"ע וראב"ע דאתם כתיב, עכת"ד. והנה נראה שאת הפירוש הראשון אולי שמע מחותנו (בזו"ש) בעל ערוך השלחן, אבל במחכ"ת לא זכיתי להבין דבריו חזא הא עשרה שאין חולקים בגורן ואחת מהן אשה, אם היה הגורן קרוב לעיר שאין חשש יחוד ואם תתגרש ידעו בעלי הגרנות חולקין לה כמבואר בגמרא, וכמ"ש הנאיירי (שם). שנית אף כשאין חולקין לה בגורן מ"מ שולחין לה לביתה, וכמ"ש הגמרא שם, וכן פסק הרמב"ם (בפ"ב מה' תרומות הכ"ב). מה גם דזרוע לחיים וקיבה נשחטין בעיר ושם מצויים אנשים ואין חשש גרושה ומדוע לא תקבל מתנות כהונה. שלישית הרי בכלל אשה גם אשת כהן וגם בת כהן גזרו בה אטו גרושה בת ישראל, וכדברי הגמ' יבמות פו. והוסיף המשנה למלך (שם) שכן מוכח גם מהא שלא הביאה הגמ' נפק"מ זו בין טעם יחוד לשמא תתגרש אלא ודאי דלשני הטעמים בת כהן לא תחלוק בבית הגרנות, ואי תימא שאף בת כהן אינה מקבלת מתנות כהונה היאך יפרנס את דברי רבינו הרמב"ם בריש פ"ו בהלכות תרומות ובפ"א הי"א מה' ביכורים שמתנות כהונה ניתנות לנקבות כזכרים. ולכן כל דבריו לא זכיתי להבינם כלל ועיקר, ואדרכה מהראייה שהביא מדברי הגמ' ביבמות מוכח איפכא שיכולה אשת כהן לקבל מתנות.

ז. ומה מאוד נפלאתי בראותי כי הגר"ח סופר בספרו כף החיים (שם ס"ק נוב) העתיק דברי ערוך השלחן הנ"ל בשתיקה, ולא העיר על דבריו ולא כלום. וכן העתיק (שם ס"ק מט) את דברי ערוך השלחן שכתב (שם סל"ג) שלא נאמר דין זה שכהנת הנשואה לישראל יכולה לקבל מתנות כהונה רק בזרוע לחיים וקיבה, אבל בשאר מתנות כהונה ולויה ותרומות ומעשרות ופדיון הבן וחרמי כהנים אין יוצאין ידי נתינה כשנתנו לכהנות וללויות. ובמחכ"ת זה אינו כי ראשית הגז ניתן לכהנת וכמ"ש מר"ן בשו"ע (סימן שלג סי"ד) שנותנין אותו אף לכהנת הנשואה לישראל, וכמו שכתב הגר"ח קנייבסקי בספרו דרך אמונה (פ"א מה' מעשר ה"א סק"ח) ומקורו טהור מדברי הרמב"ן הרשב"א והריטב"א (יבמות פו). ושכן כתב במנחת חינוך (מצוה שצה) בלשון אפשר. ועיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן רטז).

הכלל העולה: ישראלית הנשואה לכהן יכולה ליטול מתנות כהונה זרוע לחיים וקיבה וראשית הגז ללא רשות בעלה, וכן יכולה לקבל מתנות כהונה אחר פטירת בעלה הכהן כאשר יש לה ילדים ממנו. ותשובה זו הועברה להגר"ח קנייבסקי כאשר מלתי על ברכיו ביום ז שבט תשנ"ח, וזה אשר השיב לי: כתבתי בזה בעז"ה בדרך אמונה פ"ט מביכורים ה"כ (כעת בדפוס) ושם תמהתי על העה"ש, עכ"ל.

ב

עדות גוי על חמורה שלא ביכרה

נשאלתי בדין: הקונה חמורה מעוברת מגוי כבת שנתיים וחצי, ולדבריהם החמורה לא ביכרה עדיין, והדבר ניתן לבדיקה גם על ידי וטוינרים יהודים שאינם שתו"מ, האם אפשר לסמוך עליהם בכדי לחייב פדיון פטר בכרכה לכשתלד?

כתב מר"ן בשלחן ערוך (יו"ד סימן שכא סעיף טז): הלוקח חמורה מעובד כוכבים ואין ידוע אם בכרה וילדה זכר, פודה אותה בשה והוא לבעלים מפני שהוא ספק. ומקורו מדברי הרמב"ם (פי"ב מה' בכורים הכ"ב) שכתב: וכן הלוקח חמור מן העכו"ם ואין ידוע אם בכרה או לא בכרה וילדה זכר פודה אותו בשה והוא לבעלים, מפני שהוא ספק.

ובחפשי באחרונים ראיתי להגאון שמ"ח גאגין בשו"ת ישמח לב (יו"ד סימן טז) שדן בכגון דא שהוא עצמו קנה חמורה מגוי ונשבע לו הגוי אלף שבועות בדתו ואלהיו שלא ביכרה או הפילה, והראה אותם לאומנים גויים ויהודים ואמרו שעל פי הסימנים המסורים להם נראה שלא בכרה, ואחר כמה ימים המליטה זכר. ודן בזה אם יוכל לקיים מצות פטר חמור בכרכה, לפי שלדעת מר"ן (יו"ד סימן שכא סט"ז) מספק פודה אותו והשה לבעלים, והן אמנן שיש פה בדיקת מומחים שבדקו את הבהמה, וגם הגוי הוי מסל"ת, ומסתמא אין הגוי מכויין להשביח מקחו כי בהמה שלא ילדה שוה פחות מבהמה שילדה ועכרה את הסיכון של הלידה הראשונה, וכדכתב מר"ן (יו"ד סימן שטז ס"ג) וברמ"א שם. אבל אחרי שראה שהגויים יודעים ומבינים שהיהודים קונים את החמורות שלא הבכירו למצות פדיון פטר חמור, א"כ נתהפך הדבר שאומרים הגויים שהחמורה לא בכרה בכדי להשביח את מקחם. ואי משום הסימנים הרי כבר כתב הרמ"א (שם ס"א) שסימנים שבסדקי קרניה אין מעלה ולא מוריד לסמוך עליהם, וכ"כ בתרומת הדשן (ח"ב).

מועתה גם בנידון דידן אף שחמורה על פי רוב אינה יולדת קודם שלש שנים, מ"מ מכיון שגם שליה או זררת דם פוטרת מבכורה, וכמ"ש רבינו הרמב"ם (פ"ד מהלכות בכורות הי"א) שבהנחה גסה שהפילה חררת דם הרי זו נפטרה מן הבכורה שחזקה שהולד בתוכה ורבה עליו הדם והפסידו ובטלו. וא"כ הכא חיישינן אולי הפילה חררה או שליה, והוא דבר שקשה לבדוק אותו אף ע"י וטרינרים מומחים. ומכיון שאין הגוי נאמן לומר שלא הפילה כלום, ואפילו מסיח לפי תומו אינו נאמן, ובפרט הכא שלהשביח נוקחו הוא רוצה, ובדיקת האומנים היהודים אינם אלא הסתמכות על סימנים וקיי"ל שאין משגיחים בסימנים ולא רק בסימני קרניים, אלא כל סימן אין משגיחין בו, וכמ"ש הש"ך (יו"ד סימן שטז אות ד) בשם הלבוש שאין משגיחים גם בסימנים אחרים. לכן למעשה נראה שאם תמליט זכר יפריש טלה ויניחו אצלו, ואף אם ירצה ליתנו לכהן אינו יכול לברך על הפדיון כיון שאין החיוב אלא מדין ספק, וספק ברכות להקל. והצעתני את הדברים לפני מרא דאתרויז הגר"י תופיק שליט"א והסכים עימי.

אוצר התשובות

זרעים

הרב דוד אבימלך שליט"א
שלוחת המכון בירושלים

הלכות חדש

סימן רצג

דיני חדש ומתי נוהג

א. אסור לאכול חדש מתבואת חמשם המינים עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן שנאמר: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה"

אוצר התשובות

יג. קצירת חדש - בזמן - הראוי, האסור והמותר

א. הזמן הראוי - במשנה במנחות (ע,א): "החייטין והשעורין והכוסמין והשיכולת שועל והשיפון וכו' אסורין בחדש מלפני הפסח, ומלקצור לפני העומר". והרמב"ם (הל' תמידין פרק ז הי"ג) כתב: "אסור לקצור קודם 'קצירת' העומר". (כלומר ליל טז). ומרן בכ"מ תמה עליו שבגמרא שם אמרינן קודם 'הבאת' העומר, (כלומר יום טז). וע"ש בלח"מ. ובאמת נחלקו בזה רש"י ותוספות שם בפירוש הגמרא, ע"ש. וראה בברכת הזבח שם (סז,ב וע"ב) ובתוספות יום טוב חלה (פ"א משנה א). ובספר קול בן לוי (דף כב ע"ג ע"ד) כתב ליישב דברי מרן, ע"ש. וכתב המנחת חינוך (במצוה שב אות טז) שלשיטת התוספות במנחות (עב,ב ד"ה הא) שעומר שנקצר ביום פסול, בזמן הזה תיכף בסוף הלילה מותר לקצור, אע"פ שכל היום אסור באכילה, דמכל מקום הקצירה אינה תלויה בהבאה. אבל להרמב"ם דנקצר ביום כשר לעומר, א"כ אסור לקצור אף ביום קודם שקצרו העומר, ואם כן כל יום ט"ז אסור לקצור. [נ.ב. ובלאו הכי מכיון שיום ט"ז בניסן הוא חול המועד אסור לקצור, כמבואר בשו"ע או"ח (סי' תקלז סעיף טו) דכל שאינו נפסד אסור. ובמקום פסידא גם בחדש שרי כמ"ש רש"י במנחות (עא,א במשנה). וכן בפסחים (יא,א) ברש"י ובראשונים. ועיין להלן אות ח שגם הרמב"ם מתיר קצירה במקום פסידא. ד.א. ס"ט].

ב. מקום האיסור - במשנה במנחות (עא,א): "קוצרין בית השלחין ושבעמקין וכו' קוצר לשחת ומאכיל לבהמתו". והטעם מבואר בגמרא שם, שכתוב אחד אומר "וקצרתם את קצירה", וכתוב אחד אומר "ראשית קצירכם", הא כיצד, ממקום שאתה מביא (עומר) אי אתה קוצר, וממקום שאי אתה מביא עומר אתה קוצר. וכתב הרמב"ם (הל' תמידין פ"ז הי"ג): "אסור לקצור בארץ ישראל מין מחמשת המינים קודם לקצירת העומר". והטעם שכתב שאיסור הקצירה הוא דווקא בארץ ישראל, משום שסובר שאין העומר קרב אלא מתבואת ארץ ישראל, כמ"ש שם בהלכה ה. וכן מבואר בספר בחינוך (מצוה שב) שאיסור קצירה לפני העומר הוא דווקא הארץ ישראל.

ג. בזמן הזה - הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (פרק י) כתב כל דיני אסור חדש, ולא הזכיר איסור קצירה. וכן הטוש"ע כאן לא הזכירו כלל איסור קצירה לפני העומר. ובתוספות חכמי אנגליה (קדושין לתב) כתבו: "השיב ריב"א על שדות ישראל שזרעו בהם שעורים אחר העומר קצת, דעתו נראה להתיר לעשות קצירה וכל צרכו ע"י גוי, אפילו יהא אסור לקצור מן התורה", עכ"ל. ובספר "פרושים ופסקים לרבנו אביגדור" עמוד קסט בהערות הרב המו"ל (אות עז) כתב, שכוונת ריב"א שימכור לגוי עד אחר הקצירה. וכן כתב בשטמ"ק במנחות בשם ר"י בתשובה, מובא בסמוך (או"ק ד) שמתיר להערים ולמכרו לגוי עד אחר הקצירה, ע"ש. נ.ב. ממה שכתבו בתוספות הנ"ל לעשות קצירה "וכל צרכו", נראה שמשום חשש שמא יאכלנו אסור להתעסק בחדש, כמ"ש בספר יראים מובא להלן או"ק ה. ולכן כשעושה קצירה וכל צרכו על ידי גוי, שרי, ואין צריך למוכרה לגוי. ומה שכתב להתיר ע"י גוי "אפילו יהא אסור לקצור מן התורה", משמע שאינו משום שמא יאכל השעת קצירה, כונתו על זמן המקדש, ולא שבזמן הזה יש איסור קצירה מן התורה. וכאף אחד ממונה המצות לא נמצא איסור קצירה, ואינו אלא עשה ד"ראשית קצירכם". וגם רס"ג שכתב (בלא תעשה קסד) איסור "קציר חדש" כתב הגרי"פ פערלא שם שכוונתו לומר שאין חדש נוהג אלא במיני תבואה שצריכה קצירה, ולא בפירות האילן, כדדרשינן בספרא (פר' אמור פרשה י) "קציר" ולא קטניות. וכל שכן פירות. וגם לא יתכן שכוונתו לומר עשה של קצירה, כי אינו עשה אלא כשקוצר להביאו לעומר. וראה בסמוך בדברי המעדני ארץ. ד.א. ס"ט].

וכתב בשו"ת שאגת אריה החדשות (דיני חדש סי' ח) שהרמב"ם סובר שגם בזמן הזה אסור לקצור בארץ ישראל מהתורה, שהרי גם ספירת העומר ס"ל דהוי דאורייתא בזמן הזה, כמ"ש בהל' תמידין (פרק ז הכ"ד). ומה שלא הזכיר בפירוש איסור קצירה בזמן הזה, הוא משום שאין דרכו לכתוב אלא דברים המפורשים בש"ס, ולא נמצא בפירוש בש"ס שאסור בזמן הזה. ושוב כתב שלמאן דאמר קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא, א"כ בטלה קדושת הארץ, וגם ארץ ישראל בזמן הזה דינה כחוץ לארץ בזמן המקדש, דהוי כמקום שאין אתה מביא אתה קוצר. וכמ"ש רש"י (כפסחים נו, א) לגבי אנשי יריחו, שאין שם איסור קצירה לא מן תורה, משום שאין מביאין משם עומר, ולא מדרבנן, משום דחדש בדיל מיניה, ע"ש. ואע"פ שתרו"מ נוהג ביריחו בזמן הזה מדרבנן, בקצירת חדש לא אשכחן שגזרו, ו"אין דנים דברי סופרים מדברי סופרים" (משנה ידיים פ"ג מ"ב). והאריך בזה. ומסיק שכיון שקדושת ארץ ישראל לא קדשה לעתיד לבוא, וכביאת עזרא לא קדשה, משום דלאו כולהו סלקי, ולכן גם הרמב"ם פסק שחלה בזמן הזה דרבנן, אם כן אין איסור קצירה קודם לעומר בזמן הזה. [וראה עוד בדברי השאגת אריה המובא באו"ק ה].

אולם בספר מלבושי יום טוב (ח"ב קונטרס חובת קרקע סי' יא) כתב, שחלה שונה מחדש, שהרי חדש לשיטת הרמב"ם והרי"ף אסור בזמן הזה מן התורה גם בחוץ לארץ, משום שלדעת רבי עקיבא מיד כשבאו לארץ נאסר החדש, [כמ"ש בקדושין לז, א], ולא צריך קידוש כמו לענין חלה שצריך קידוש על ידי ביאת כולם, ולכן אינה דאורייתא בזמן הזה [ראה כתובות כה, א. ובאורך שם במלבושי יום טוב סי' ב]. ולכן לענין הקרבת עומר ואיסור חדש לא בטלה קדושת הארץ אף בזמן הזה ראוי להבאת עומר. והאריך בזה ודחה דברי השאגת אריה הנ"ל. ומסיק שגם להסוברים שחדש בחוץ לארץ דרבנן, אסור לקצור בארץ ישראל גם בזמן הזה, קודם שהאיר המזרח.

גם בשו"ת משכנות יעקב (יו"ד סי' סז) כתב שאסור לקצור בזמן הזה בארץ ישראל קודם לעומר. וכן בחידושי ה"שפת אמת" למנחות (ע,א) כתב שאסור לקצור, משום שבמהרה יבנה בית המקדש, ונמצא שביטל הכתוב ראשית קצירכם. והביאו בספר פסקי תשובה (סי' צה) וכתב בהערה שם, שדווקא בארץ ישראל מיירי, וכמו"ש הרמב"ם הנ"ל.

ובספר קרן אורה במנחות (עא,ב) הסתפק אם יש איסור בזמן הזה, שאפשר דווקא כשיש עומר צריך שיהיה העומר ראשית, אבל כשאין קצירת העומר, מותר לקצור לפני העומר. ובהגהות הרש"ש למנחות (ע,א) כתב בפשיטות, שנכיון שאין קרבן עומר, מותר לקצור לפני העומר. ואולם בחידושי "הר צבי" למנחות (סט,ב) ובמקראי קודש (עניני פסח ח"ב סי' סה) אחר שהביא דברי המשכנות יעקב והרש"ש הנ"ל, כתב עדין י"ל שגם בזמן הזה נקרא "ראוי להבאת עומר" לפי מאי דקיימא לן מקריבין אע"פ שאין בית [רמב"ם הל' בית הבחירה פרק ו הלכה טו], וקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא לענין מקדש וירושלים וכו' [רמב"ם שם הלכה טז]. וכן משמע מדברי התוספות מנחות (עא,ב ד"ה ומתירין), שאנשי יריחו היו אחר החרבן, ע"ש. ואעפ"כ אמרו שם כברייחא שהיו קוצרין לפני העומר שלא ברצון חכמים. וכן משמע מדברי השיטה מקובצת במנחות (פד,ב) שכתב דלמאן דאמר דנוהג חדש בחוץ לארץ יש תקנה לקצור לפני העומר על ידי מכירה לגוי עד לאחר הקצירה. משמע שנוהג איסור קצירה בזמן הזה. וסיים ולמעשה בארץ ישראל עד עכשיו אינו מצוי קמח מחמשה מיני דגן לפני הפסח, וכתבתי רק להלכה, ולמעשה עוד יש לדון בזה. ושוב כתב שיש לומר שהרמב"ם לשיטתו שגם ספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא, והיינו משום דס"ל שגם בזמן הזה מקריבין אע"פ שאין בית, לא כן דעת שאר ראשונים והטוש"ע או"ח (סי' תפ"ט), שספירה בזמן הזה דרבנן. אלא שיש לחלק בין ספירת העומר לקצירה. וב"הררי קדש" שם כתב, שבמציאות לא יניחונו הנכרים שנאחזו במקום להביא קרבן העומר, וכמו"ש מהר"מ גלאנטי לענין מעשר שני, כמוכא בספר מקדש מלך (דף לא), ואם כן בזמן הזה אף שהמקום ברשות ישראל, נמנעים הלהקריב מכמה סיבות, ובפועל לא נקרא עדין ראוי להבאת עומר, ואין איסור קצירה לפני העומר, ע"ש.

ובספר מעדני ארץ שביעית (סי' ה אות יד - טו) הביא דברי המלכושי יום טוב הנ"ל שסובר שאסור לקצור גם בזמן הזה קודם העומר, משום שהעומר צריך להיות ראשית. ואם כן אף בזמן הזה שאין בית המקדש קיים איסור קצירה במקומו עומד, משום שבמהרה יבנה המקדש. והקשה על דבריו, א"כ גם בזמן הזה שאין מקדש אמאי אין קוצרין לצורך העומר, אע"פ שאי אפשר להקריבו, הרי הקצירה עצמה היא מצות עשה חשובה הדוחה שבת. ואם נאמר שצריך שתהיה קדושה בשעת קצירה, ניחא, דבזמן הזה אין מקדישין. ושוב הוכיח דליתא, שאין צריך קדושה בשעת קצירה. והסיבה שאין קוצרין היא, או משום שאינה נחשבת קצירה לשמה, או משום שמצות קצירה אינה אלא כשיש מצות הבאה.

ד. קצירה בחוץ לארץ - במשנה במנחות (פג,ב) מכוואר שאין עומר בא מחוץ לארץ. ור' יוסי בר יהודה (שם פד,א) חולק סובר שעומר בא מחוץ לארץ. ובשיטה מקובצת שם (אות א), מוכא מחלוקת ראשונים בענין איסור קצירה בחוץ לארץ, ר"י כתב בתשובה שגם בחוץ לארץ אסור לקצור, משום דקימ"ל כר' יוסי בר יהודה, אמנם מותר להערים למוכרו לגוי עד לאחר קצירה, ואז מותר אחר כך להכניסו לבית, אע"פ שאין גודשין וכו', התם אין הפסד להמתין וכו'. והר"מ מפרש

דלר' יוסי בר יהודה נמי שרי לקצור בחוץ לארץ, אע"פ שאכילה בחוץ לארץ אסורה מהתורה, משום דדרשינן "ממושבותיכם" בכל מקום שאתם יושבים, אבל גבי קצירה לא כתיב ממושבותיכם. ע"כ בשטמ"ק. וגם מהרמב"ם סובר כהר"מ, שכן כתב בהל' תמידין (פ"ז הי"ג): "אסור לקצור בארץ ישראל וכו'". וסובר שחדש אסור מהתורה גם בחוץ לארץ, כמ"ש בהלכות מאכלות אסורות (פ"י ה"ב). וטעם לדבר כתב בשו"ת מלבושי יום טוב ח"ב (קונטרס חובת קרקע סי' יג), דאיסור קצירה בחמשה מיני תבואה ילפינן (במנחות ע"ב) "ראשית" "ראשית", מחלה, ואין גזירה שוה למחצה, וכמו שחלה אינה נוהגת בחוץ לארץ, גם איסור קצירת חדש אינו נוהג בחוץ לארץ.

ובשו"ת שאגת אריה החדשות דיני חדש (סי' ד) כתב שמותר לקצור בחו"ל לפני העומר, משום ש"ראשית קציריכם" אינו אלא בארץ ישראל, שראוי להביא ממנה קרבן העומר. וגם מדרכבן מותר לקצור בחו"ל, ואין לחוש שמא יבוא לאכל ממנו כשעת קצירה, וראה דבריו באורך להלן (או"ק ה). אמנם (בסימן יד) כתב דכל חוץ לארץ נקרא ראוי להבאת עומר, משום דעל ידי כיבוש רבים יהפך לארץ ישראל, עש"ב. נ"ב. בספר "פרשת דרכים" למהר"י רוזאנס בעל משנה למלך (בדרך הקודש דרוש ו) כתב שהמקומות שיכבוש מלך המשיח מחוץ לארץ ויתן לשבט לוי, פטור מתרו"מ וחלה, עש"ב. וא"כ לכאורה הוא הדין לענין הבאת עומר. וכיון שאין אנו יודעים מה יתן לשבט לוי, אין לומר דמעכשיו הוא ראוי לעומר. וגם ראה לעיל או"ק ג' שיש שכתבו שכדי שיקרא ראוי צריך שיהיה ראוי עכשיו, ולכן באמת אין איסור תורה בקצירה בזמן הזה. והשוה עם דברי השאגת אריה שם. ד.א. ס"ט].

ב"ה

ברכת מזל טוב לרבנים - חברי המכון

הרב יהודה אדרי - בהכנס בנו בעול המצוות
אגרונום ר' יהורם דנינו - להולדת בנו
הרב דוד וקחי - לאירוסיו בנו
הרב יעקב יעקב - להולדת בתו, ובהכנס בנו בעול המצוות
יהי"ר שתזכו לרוב נחת מכל יוצאי חלציכם

בכבוד רב

המכון למצוות התלויות בארץ

ספר החרדים

[מהדורה חדשה מתוקנת ומבוארת]

הרב יעקב יעקב שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

פרק נח מצוות התלויות בארץ [כלאי זרעים]

א. הזרע¹ שני מינו זרעים² הראויים למאכל אדם³ כאחד⁴

1. ה"ה זרע כלאים ולא נשרש עדיין, וחזר ועקרו, דלוקה. וכ"כ בחינוך (מצוה תקמ"ח, ובראב"ן סי' נ"ג) ובבתי כלאים להתפא"י (סי' נ"ג), וכ"כ במנ"ח (מצוה רמ"ה ס"ק י"ז). ועו"ע חולין (דף קכ' ע"ב תוד"ה היכא) וחזו"א (כלאים סי' ב' סק"ד), ודלא כהקדית ארבע (ישועות מלכו הל' כלאים) דכתב, דאיטור זריעת כלאים הוא העירוב והיניקה אחד מהשני, וכל זמן שלא נשרש אין יניקה אחד מהשני. ומלשון הרהמ"ח דכתב "הזרע" נראה דסובר כהפוסקים האומרים שחייב, ולוקה מזמן הזריעה, אפי' לא נשרש עדיין.

2. וה"ה דעל שני מיני ידקות, או ירק עם זרע, או תבואה עם קטנית דלוקה, כדמוכח להדיא ברמ"א (כלאים פ"ג ה"י), ולא יחלוק הרהמ"ח על רמ"א מפורש.

3. רמ"א (כלאים פ"א ה"ד) ומסיים הרמ"א בזה"ל: אבל צשבים המרים וכיוצא ב... הראויים לרפואה אין בהם משום כלאים, עכ"ל, בהל' זאת לא הזכיר הרמ"א מאכל בהמה. ובפ"ה ה"יח גבי כלאי הכרם כתב: "הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרועו, אעפ"י שרוצה בקיומו לבהמה, או לרפואה, ה"ז לא קידש ער שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום, כיצד? המקיים קוצים בכרם בערב שרוצים לגמליהם ה"ז קידש, עכ"ל, מכאן משמע דהעיקר תלוי אם רוב בני"א מקיימין, ואם מקיימין משמע דאפי' לרפואה או לבהמה קידש. ודעת האחרונים דאין חילוק בין כלאי הכרם לכלאי זרעים, דבירושלמי ריש כלאים משוה את החיטין לזונין, (שהם מאכל בהמה) ולמעשה המהו"י קורקוס והכס"מ (כלאים פ"א ה"ד) והט"ז (כלאי זרעים סי' רצ"ז סק"ב) נוטים להחמיר דמאכל בהמה כמאכל אדם, ויהיה אסור לזרוע שני מיני זרעים, ואפי' אחד מהם ראוי למאכל בהמה, וראייתם מהירושלמי (כלאים פ"א מ"א) דכתב, דזונין הואיל ומקיימין אותו ליונים הוי כלאים, אך הרדב"ז (פ"ב הל' ח-ט), ומרה"פ (ריש כלאים), ומנ"ח (סי' רמ"ה סק"ד) סוברים שדוקא אם זרע זרעים הראויים למאכל אדם לוקה, ועיין רש"ס (כלאים פ"ה ה"ז), בתי כלאים להתפא"י (כלאי זרעים ס"ב). ומדנקט הרהמ"ח "הראויים למאכל אדם... לוקה" משמע דסובר כהפוסקים הנ"ל דדוקא בראויים למאכל אדם בלבד לוקה.

4. ואפי' בלא מפולת יד, שהיה זרוע מין אחד וזרע בסמוך לו בלא להרחיק המין השני, לוקה. כמ"ש הרמ"א (בפ"ג כלאים ה"ט ה"י). אמנם יש ראשונים (תוס' חולין ס' ע"א ד"ה הרכיב, ר"ש פ"א מ"ז, מ"ט) שמהם הוכיח החזו"א (כלאים סי' א' ס"ק י"ב) דאין חייב אלא במפולת יד וכ"מ ברמב"ן וברשב"א (חולין פ"ב ע"ב בשם הראב"ד), אולם החזו"א כלאים סי' א' סק"י הוכיח מהרמב"ן והר"ן (חולין ס' ע"א) דגם בלא מפולת יד כדפ' הר"מ (שם). וכך פסק במכתב (שם סק"ד). ונראה דגם הרהמ"ח פוסק כך ולא חולק על הר"מ, והא דנקט בלשונו "כאחד" יש לפרש דהכונה היא שזרע את שני הזרעים בסמיכות אחד ליד השני ער שיהא כאחד.

בארץ ישראל⁵, לוקה, שנאמר: (ויקרא י"ט - י"ט) "שדך" לא תזרע כלאים"⁶, ואחד הזורע⁷ או המנכש⁸ או המחפה, כגון שהיתה חטה אחת ושעורה אחת, או פול אחד ועדשה אחת מונחין על הארץ וחיפה אותן בעפר בין⁹ ברגלו¹⁰ בין בכלי הרי זה לוקה. ואחד הזורע בארץ או בעצין נקוב, אבל הזורע בעצין שאינו נקוב מכין אותו מכת מרדות¹¹.

5. רמ" (כלאים פ"א ה"א), אבל בחו"ל מותר, לאפוקי כלאי הכרם שגם בחו"ל אסור, וכך מפורש להדיא בגמ' (קידושין ל"ט ע"א): כלאי הכרם שבארץ אסורים בהנאה, בחו"ל נמי גזרו בהו רבנן, כלאי זרעים שבארץ מותרים בהנאה, בחו"ל לא גזרו בהו רבנן, עכ"ל.

6. מדכתב הרהמ"ח דלוקה שנאמר: "שדך לא תזרע כלאים", משמע שסובר כהראשונים דכלאי זרעים דאורייתא, אמנם רש"י (שבת דף פ"ד ע"ב בכורות דף נ"ד ע"א) כתב דכלאי זרעים דרבנן, אולם רש"י עצמו כתב בגמ' (קידושין דף ל"ט ע"א) דכלאי זרעים דאורייתא, ועיין בפנ"י שבת (שם) שנדחק ליישב דברי רש"י.

7. ברייתא (מכות דף כא' ע"ב, מו"ק דף ב' ע"ב, ע"ז דף ס"ד ע"א), וכל תולדה דזורע הגורם להצמיח הזרעים, המנויין בירושלמי (שבת פ"ח ה"ב) חייב, דהא מבואר (בריש מו"ק דף ג' ע"א) דתולדות אסורים בכלאים, וה"ה משקה, והא דהרמ"ח והרמ" (כלאים פ"א ה"ב) השמיטו דין משקה, כי אין דרך הרמ" להעתיק אלא רק מה שמפורש בגמ', אבל ה"ה שגט תולדה דזורע חייבכ דהרמ"ח.

8. רמ" (כלאים פ"א ה"ב) ופ"י רבינו בפיהמ"ש (שבת דף ק"ג ע"א) ובוזל' שבת (ד' פ"ח) דמנכש הוא, דחופר סביב האילנות, וחופר חייב משום חורש, ולא שייך חורש בכלאים דאין איסור זרישה בכלאים, א"כ מנכש משום מאי חייב? משום זורע, כד' יוסף (מו"ק דף ב' ע"ב), ותירצו הרבה אחרונים, כס"מ (פ"א ה"ג) מהר"י קורקוס (שם), יד אברהם (יו"ד רצ"ו ס"א) דפסק הרמ" כרב יוסף (שם) והא דפסק הרמ" (שבת ר' פ"ח) דמנכש חייב משום חורש, הוא משום דאינו דומה מנכש כלאים למנכש של איסור שבת. ומדנקטו הרמ" והרהמ"ח בלשונם אחד הזורע או המנכש בחדא מחתא, סובדים הם דהמנכש חייב משום זורע.

9. צ"ל "בין בידו" כדכתב הרמ" (כלאים פ"א ה"ב) דאם כשחיפה ברגלו לוקה כ"ש כשחיפה בידו דלוקה, וכנראה שהושטט מהרהמ"ח המלה "בידו".

10. רמ" (כלאים פ"א ה"ב), וכגון שחיפה ברגלו דרך הילוכו (מכות דף כא' ע"ב), וכמו שכתב הגר"א (כלאים רצ"ז סק"ד) ולטאורה קשה על המשנה ברורה (סי' ש"מ ס"ק כ"ב) שכתב בשם החיי אדם שכל המלאכות שעשה ברגלו פטור, אולם מתרין בדרך אמונה (כלאים פ"א ס"ק ט' ד"ה בין ברגלו) שצ"ל שמדובר בשאר מלאכות אבל חיפוי דרכו לעשות ברגלו.

11. רמ" (כלאים פ"א ה"ב), והרהמ"ח סובר כהרמ"ח, ומרן הכס"מ (שם) כתב דהכי משמע במגנות (דף ע' ע"ב), דמבואר, דשמואל אמר שאסור לזורע כלאים בעצין שאינו נקוב, והקשה אביי דבשלמא אי אשמעינן מכת מרדות נחא, אבל לאיסורא, מתניתין היא, ונראה שהרמ"ח סובר כאביי, אולם בעל מנחת חינוך (כלאי זרעים סי' רמ"ה אות ג') הקשה דהא לא מבואר להדיא סברת אביי, דהוא הקשה על שמואל מאי קמ"ל, ושמואל אינו מזכיר מכת מרדות, רק איסור, לא היה צריך לכתוב, והמנ"ח לא גילה דעתו אם לוקה או רק איסורא בעלמא הוא, וע"כ נראה לומר שהוא חולק על הרמ"ח בדין זה.

שולחן ערוך המבואר

הרב יהודה אדרי שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

סימן ריז

ברכת הבשמים והמוגמר - ובו ח' סעיפים

א. הנכנס לחנותו של בשם שיש בו מיני בשמים, מברך: "בורא מיני בשמים".
ישב שם כל היום, אינו מברך אלא אחת. נכנס ויוצא נכנס ויוצא, מברך על כל פעם; ודוקא שלא היה דעתו לחזור, אבל היה דעתו לחזור - לא יברך.

שולחן ערוך המבואר

א. הנכנס לחנותו של בשם, שיש בו - כל - מיני בשמים - ובכניסתו לחנות נהנה מן הריח הנוסף שם - מברך - "ברוך את ה' אלהינו מלך העולם - בורא מיני בשמים" - ואף שנפסק (לקמן בסעיף ב') שריח שלא נועד להרחה אין לברך עליו, ואם כן לכאורה הריח הנוסף מן הבשמים בחנות לא נועד להרחה כי אם למכירה, אמנם אין הדבר כן "ואף על פי שהבשם לסחורה הוא מוציאם, מכל מקום ממשמש הוא בהם בשעת הוצאתם, ומכוין להגיע ריחם לבני אדם כדי שירבו עליהם קופצים, ונמצא שלהריח הם יוצאות, אף על פי שעיקר הכוונה לסחורה" (מאירי), ועל כן הנהנה מריח זה חייב לברך. ונוסח הברכה: "בורא מיני בשמים" הוא נוסח כללי שיוצאים בו ידי חובת כל סוגי הבשמים (ראה סימן רטז סעיף ב'). ישב שם - בחנות - כל היום - אינו מברך אלא אחת - כשנכנס לחנות, אך אם - נכנס ויוצא נכנס ויוצא - מברך על כל פעם - "כמו בהנאת אכילה, שמברך על כל פעם שאוכל אם הפסיק בינתיים" (לבוש). ומה שנפסק שיש לברך בכל פעם שנכנס לחנותו לאחר שיצא ממנה זהו - דוקא כשלא היה דעתו לחזור - שאז הסיח דעתו, ועל כן יש לשוב ולברך - אבל אם היה דעתו - ביציאתו - לחזור - לחנותו מיד - לא יברך - כשיכנס שוב, שהרי לא הסיח דעתו מן הריח.

הקדמה לסעיפים הבאים:

"אין מברכין על הריח אלא אם כן נעשה להריח, כלומר אף על פי דבכל ריח טוב מברך, אף על פי שעיקרן לא נעשו להריח, כמו ריח טוב שבפירות, וכל שכן אם עיקרו הוא להריח, מכל מקום אם זה הריח נעשה לשם כוונה אחרת, כמו לבטל איזה ריח רע, או להעביר זוהמת הידים, או שהריח ילך דווקא למקום אחר, או שכוונת הריח הוא לשם איסור - אין מברכין על ריחות כאלו, דלברכה צריך ריח טוב, בלא רע, ובלא איסורים, ושלא יבין שילך הריח "למקום אחר" (ערוך השלחן).

ב. אין מברכין על הריח אלא-אם-כן נעשה להריח. הלכך אין מברכין על בשמים של מתים הנתונים למעלה מהמטה, שאינם אלא להעביר סרחונו של מת, אבל נתונים למטה- מברכין, שאני אומר לכבוד החיים הם עשויים. וכן אין מברכין על בשמים של בית-הכסא ולא על שמן העשוי להעביר את הזהמא.

ג. מגמר שמגמרין בו את הכלים - אין מברכין עליו, לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים. וכן המריח בכלים שהם מגמרים אינו מברך, לפי שאין עקר, אלא ריח בלא עקר.

ד. בשמים של ערוה, כגון קפה של בשמים תלוי בצוארה או אוחזת בידה או בפיה, אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח בהם, שמא יבוא לידי הרגל נשיקה או קרוב בשר.

שולחן ערוך המבואר

ב. אין מברכין על הריח - כלומר על דבר שיש בו ריח טוב - אלא אם כן נעשה - אותו דבר - להריח - ולהינות מריחו - הילכך אין מברכין על בשמים של מתים הנתונים למעלה מהמטה; שאינם אלא להעביר סרחונו של מת - ולא נועדו לשם הפצת ריח - אבל הנתונים למטה - לפני מטתו של מת - מברכין - עליהם - שאני אומר: לכבוד החיים הם עשויים - שיריחו בהם ויהנו - וכן אין מברכין על בשמים של בית הכסא - בשמים הניתנים בבית הכסא לשם העברת ריח רע - ולא על שמן העשוי להעביר את הזהמא - "שמביאים בסוף הסעודה לסוך ידיים מזוהמות, והוא מבושם בבשמים" (רש"י). - שאף בשמים אלו לא נועדו להפצת ריח לשם הנאה ממנו, אלא להסרת ריח רע בלבד.

ג. מוגמר - [= ריח שריפת בשמים, שעל עשן מעבירים בגדים או כלים כדי שיקלטו מריח הקטורת] - שמגמרין בו את הכלים - אין מברכין עליו - על ריח זה אף שנהנה ממנו - לפי שלא נעשה - שריפת הבשמים הללו על מנת - להריח בעצמו של מוגמר, אלא כדי ליתן ריח בכלים - וכיון שאין שריפת הבשמים נועדה להפיץ ריח על מנת להריח ממנו תוך כדי שריפת הבשמים - על כן אין לברך עליו, וכמבואר בסעיף ב': "אין מברכין על ריח אלא אם כן נעשה להריח" - וכן המריח בכלים שהם מוגמרים - שנקלט בהם ריח הקטורת - אינו מברך - על הריח המצוי בהם - לפי שאין - בכלים - עיקר - של בשמים שעליהם ניתן לברך - אלא ריח בלא עיקר - ועל ריח בלא עיקר אין מברכים.

ד. בשמים של ערוה - של אשה האסורה לו, כאן קרובתו וכדומה - כאן קופה - מין כלי - של בשמים תלויה בצוארה, או אוחזת בידה או בפיה - והיא מחזיקה והולכת עם כלי זה "כדי שיריח ממנה ריח טוב ויקרבו אליה" (ערוך השלחן) - אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח בהם, שמא יבוא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר [הפוסקים האחרונים החמירו שאף בבשמים של אשה שאינה אסורה עליו, כאן פנויה שאינה קרובתו וכדומה - אסור להריח בהם, משום שעל ידי כך יבוא לידי הרהורים אסורים].

ה. בשמים של עבודת כוכבים אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח בהם.

ו. מסכה של עובדי-כוכבים אין מברכים על בשמים שלהם, דסתם מסבתן לעבודת כוכבים.

ז. היה הולך חוץ לכרך והריח ריח טוב, אם רב העיר עובדי-כוכבים - אינו מברך, ואם רב ישראל - מברך.

ח. נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו, הולכים אחר הרב.

שולחן ערוך המבואר

ה. בשמים של עבודת כוכבים - שהוקטרו בפולחן העבודה זרה - אין מברכין עליהם - ברכת הבשמים על ההנאה מריחם - לפי שאסור להריח בהם - משום שהם אסורים בהנאה, ככל דבר הקשור לעבודה זרה ופולחנה, וכמו שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (דברים יג, יח - עיין שם). וכיון שעובר על איסור אם מריח מהם - אין מברכים עליהם, שהרי אין מברכים על איסור (משנה ברורה ס"ק יט).

ו. מסיבה של עובדי כוכבים - סעודה שבה יושבים לסעוד עובדי עבודה זרה - אין מברכים על בשמים שלהם - על בשמים שמוקטרים בסעודה זו - דסתם מסיבתן - נעשית - לעבודת כוכבים - ואם כן אף הבשמים הנודפים מכינוט זה של גויים עובדי עבודה זרה לקחו חלק בפולחן העבודה זרה, ואסורים הם בהנאה, ומימלא אסור לברך עליהם (וכנ"ל בסעיף ה' - עיין שם).

ז. היה הולך חוץ לכרך והריח ריח טוב - שממנו הוא נהנה, ואין הוא יודע את מקורו של הריח - אם רוב תושבי - העיר - שממנה יוצא הריח, של - עובדי כוכבים - אינו מברך - על הריח ברכת הבשמים, שסביר להניח שריח זה הוא ריח הבא מזהקטרה לעבודה זרה, ועל ריח של עבודה זרה אין לברך, כמבואר בסעיפים ה-ו - ואם - המקור שממנו יוצא הריח הוא מעיר שבה מצויים - רוב ישראל - מברך - על הריח, שמין הסתם הוא ריח שנועד להרחה, ומקורו ביהודים, ועל כן יש לברך עליו.

ח. נתערב ריח שמברכין עליו - כגון ריח הדסים וורדים - בריח שאין מברכין עליו - כגון: בשמים של מתים, ושל בית הכסא, ועל מוגמר שמגמרין בו את הבגדים - הולכים אחר הרוב - ואם הרוב הוא מריח שמברכים עליו - יש לברך על תערובת זו, ואם הרוב הוא מריח שאין מברכים עליו - אסור לברך על תערובת זו. ונחלקו הפוסקים אם נתערב ריח של עבודה זרה בריח שמוותר לברך עליו, אם גם במקרה זה תלוי הדבר ברוב. ויש שכתבו שריח של עבודה זרה לא בטל ברוב, ואף אם המיעוט הוא מריח עבודה זרה - אין לברך.

משתלות תחת פיקוח המכון למניין שנות ערלה

רקע הלכתי והוראות למעשה - הרב שניאור ז. רווח

כפי שכבר פירסמנו פעמים מספר בגליוננו, המכון באמצעות המחלקה ההלכתית והמקצועית, מלווה משתלות גפן ומנחה את בעלי המשתלות בכל דרישות ההלכה, על נטת שנחשב את שנות הערלה לשתיים כבר מיום שתילתם בגוש במשתלה. כך שהחקלאי הרוכש שתילים ממשתלות אלו, מונה רק עוד שנתיים לערלה, שכן השנה הראשונה היא השנה בה שהה השתיל במשתלה. [ופעמים שהשתיל נרכש במשתלה כאשר כבר עברו עליו שתי שנות ערלה, והוא מונה בהתאם].

בגליון מס' 16 פירסמנו את תשובתו הרמתי'ה של מרן ג"ע הראש"ל שליט"א אודות מנין שנות ערלה בעציץ, וכמו"כ את הוראות הרבנות הראשית לישראל שפורסמו ע"י מרן הראש"ל שליט"א בעקבות מסקנת התשובה הנ"ל, וכסיכום לכל הנ"ל פירסם המכון הוראות מתומצתות הלכה למעשה כיצד לנהוג במשתלה, ולאחר הנסיון של שנתיים במשתלות הוספו רעיונות נוספים והם מובאים לפניכם.

א. כלל בסיסי הוא, שהשתיל יעמוד לעולם בקשר עין עם הקרקע ללא ניתוק כל שהוא. ולכן צריך שבתחתיתם של כל השקיות יהיה נקב בקוטר של 2.5 ס"מ, על הנקב להיות במרכז השקית ולא בצדדים, ובכך מובטח שהנקב ישאר גלוי.

ב. כיון שכנ"ל על השתילים להיות בקשר עין עם הקרקע, על כן אין להניח את השתילים על כל משטח שהוא מנתק. צורת הנחת השתילים על הקרקע עצמה, היא הזדך הבטוחה ביותר להמשך הקשר, [הקרקע עצמה מוגבהת ובצידיה מונחים בלוקים ועליה מונחים השתילים כשחוטוי ברזל סובבים סביב כל הערוגה לבל יפלו, ובשתי השורות הראשונות סביב כל הערוגה מונחים עציצים ריקים וכדומה, דבר המבטיח שלא יעמדו העציצים על הבלוקים].

ג. אמנם בדרך המוזכרת לעיל, כשהשתילים מונחים על הקרקע ללא כל קיטום אוירי, יש סיכוי להשתרשות באדמה, וקיים חשש שהוצאת שתילים שהשתרשו חזק מאד באדמה, יגרום לשתיל שיעבור הלם של ניתוק. על כן ההמלצה היתה לרסס בחומר מונע השרשה (טרפלן), פעולה שתמנע השתרשות חזקה.

ד. לאחר נסיון של שנתיים במשתלות, למדנו שלמרות השימוש בחומר מונע ההשרשה, עדיין קיימת אפשרות סבירה מאד להשתרשות בקרקע, והתברר שזמן השפעתו של

החומר הוא כחודשיים בלבד ולא יותר [אפשר שעקב ההשקיה המרובה של השתילים החומר מתפרק מהר], מסקנה זו חייבה אותנו להנחות את הפועלים לעבור מידי תקופה במשתלה, ולהרים שתיל אחר שתיל על מנת שלא ישתרש באדמה.

ה. בנוסף להנ"ל התעורר חשש, שהשימוש בחומר זה גורם תמותה מאסיבית של שתילים במשתלה, וכל זאת עקב המציאות שטפחה על פנינו כאשר מעל 10.000 שתילים מתו בכל אחת מהמשתלות [ראה לקמן]. כתוצאה מכך, בשנה החולפת הנחנו באחת המשתלות את השתילים על מצע טוף ללא שימוש בחומר, והסתבר שגם במשתלה זו היתה תמותה של שתילים באותו סדר גודל, ואז התגלה לנו שהטעם לכל זה איננו חומר הטרפולן, אלא הצפיפות הגבוהה מאד שבה מונחים השתילים, ולכן הוחלט שבשנה זו המשתלות יכינו את השתילים בשקיות יותר גדולות ובריוח גדול הרבה יותר, דבר שלדעת המומחים יקטין את התמותה מאד, ובעז"י נקודה לתוצאות טובות יותר. [אגב, ראוי לציין שלמרות שבפועל ע"י השימוש בחומר יש מניעת השתרשות, מ"מ הקשר עין עם האדמה ממשיך, ואין הדבר גרוע מהעמדת שתיל בגובה האויר כשיש קיטום אוירי].

ו. נכל הנ"ל מתבקשת מסקנא אחת, שכדי להמנע מכל החששות הנ"ל, האפשרות הבטוחה ביותר, היא הנחת שתילים על קונסטרוציה של משטחי רשת ברזל, אפשרות שיש בה יתרונות מקצועיים כגון סניטציה ומניעת השתרשות, אלא שאפשרות זו יקרה כלכלית יותר מאשר האפשרויות הקודמות.

ז. לאחר שבמשתלה התקיימו כל התנאים ההלכתיים. הרי שהשתיל בעודו במשתלה נחשב כגדל על האדמה, ומונים לו שנות ערלה מאז שתילתו בשקית. אלא שגם בשעת יציאת השתילים ובשעת הנטיעה יש להקפיד על מספר תנאים וכמובא לקמן, לשם כך עובד במכון אגרונום המפקח על הנטיעה. ומ"מ על הרוכש שתילים לדעת, שגם לאחר היציאה מהמשתלה ועד לאחר הנטיעה באדמה, צריך להקפיד על כמה מהכללים הנדרשים, על מנת להחשיב את שנות העץ מנטיעתו במשתלה.

ח. ע"פ דרישת המכון, בשעת הוצאת השתילים מהמשתלה, יהיה נוכח מפקח מטעם המכון, שירשום את הכמות היוצאת, את תאריך היציאה, את זן שתילי הגפן ואת שם וכתובת הרוכש. באותו מעמד, יקבל הרוכש מהמפקח הוראות הלכתיות בכתב בכל הקשור לנטיעה.

ט. השתיל צריך להשאר עד הנטיעה, כפי שהיה במשתלה. היינו, שלא יעמדו השתילים על משטח מנתק כל שהוא. ושהשתילים ישארו בגוש המקורי שלהם, ללא התפוררות

י. את ההובלה, עדיף לבצע על משטח נקוב כשעליו שכבת מצע. כשאין אפשרות, אפשר להתיר בשעת הצורך להעביר ברכב רגיל ובפרט אם הוא פתוח מהצדדים.

יא. בשטח יש להוריד את השתילים, ולהעבירם לנטיעה מיידית, (יש לפתוח בורות נטיעה לפני הגעת השתילים ולחלק יש לבורות). במידה והנטיעה אינה מיידית [לאחר שנתקבל על כך אישור במכון], יש להוריד את השתילים על גבי הקרקע (ללא משטח מנתק).

יב. השתילים חייבים להיות לחים בעת הנטיעה, דבר המונע התפוררות הגוש. אך אין להשקות את השתיל סמוך לנטיעה, דבר הגורם להתרככות הגוש והתפוררותו.

יג. הנטיעה תבצע בהקפדה ע"פ השלבים הבאים ובפיקוח מפקח מטעם המכון: לחתוך ולהסיר את תחתית השקית, להכניס את השתיל לבור, לחתוך לאורך השקית, לכסות באדמה את השתיל, להוציא את השקית בשליפה, להדק את האדמה.

יד. אם למרות כל ההקפדות הנ"ל, התפורר הגוש, אין לנוטעו בחלקה זו, כיון שצריך למנות לו שנות ערלה מחדש.

טו. כדי למנוע מצב של כמישת השתילים, יש להשקות בשבועיים הראשונים לנטיעתו השקיות תכופות, באמצעות טפטפות הצמודות לשתיל.

להלן ב' מכתבים שנתקבלו מבעלי המשתלות העומדות תחת פיקוח המכון, אודות הסיבה הנראית לדעתם על תמותת השתילים

א

משתלת דב טל

לכבוד
המכון למצוות התלויות בארץ
שלום רב!

במשך השנים 96-98 אנו עוסקים בניסוי חצי-מסחרי ביצור שתילים דו שנתיים. הניסוי כולו מלווה במסירות ע"י הרב שניאור זלמן רווח, אשר מפקח גם על הנטיעה בכרם, המטרה היא לחסוך שנת גידול בכרם או במטע ולעבור שנת ערלה במשתלה. חיסכון רב בעל ערך מוסף לחקלאי הנבון המתכנן נטיעותיו. ניתן למשוך את המטע הזקן לעוד שנת יבול ולעקרו מיד לאחר הקטיף ולטעת שתילים דו שנתיים.

קיימת בעיה קשה ביצור שתילי גפן בלבד. השתילים מאוחסנים בצפיפות, כאשר השתילים מצלים זה על זה. בזנים פרלט וסופריוור קיימת תמותה גדולה והתייבשויות. תמותה זו הופכת את הגידול ליקר יותר ובלתי צפוי. אנו ננסה בשנה זו לשתול בכלים גדולים יותר על מנת להגיע לצמח חזק יותר. ברור שמחירו של השתיל יקר יותר משתיל קיצי חד שנתי, אבל יתרונו לא יסולא בפז.

בכבוד רב
דוב טל

ב

משתלת איבן סלמה

לכבוד
המכון למצוות התלויות בארץ
שלום רב!

בהמשך לבדיקה שערכתי נמצא כי שתילי גפן בשקיות פלסטיק שהוכנו בעוד מועד בתקופת הקיץ, להיות שתילים דו שנתיים, נפגעו קשה בגלל בעיית הצללה, שנבעה כתוצאה של צפיפות יתר במשתלה, וכן עודפי מים שניתנו בתקופת הקיץ בימים החמים, ואשר גרמו לריקבונות והתנוונות של כ 25 אחוז עד 30 אחוז (מתוך 30.000). עלי להוסיף כי מסקנות אלו הוסקו עלידי ונתמכו עלידי המדריך הארצי (מר סיגלר טומי).

אשר על כן הוחלט כי לגבי השנה הבאה השתילים יוכנסו למיכל רחב יותר, וע"י כך כמות השתילים בערוגות תפחת ב 40 אחוזים לעומת שנה שעברה.

אני מקווה שבצורה זו נגדיל את כמות האור בערוגות ונאפשר מרווח מחיה רחב יותר, אשר ימנע את תופעת הרקבונות, בנוסף לכך יהיה עלינו לדאוג למיונים תכופים, כדי למנוע תופעה של שתילים גדולים הגורמים להצללה על שתילים קטנים בתוך הערוגה.

בברכה
איבן סלמה

המעבדה לבדיקת חרקים

הימצאות חרקים בעלי גפן - ואם יש היתר לאוכלם

ר"ח תמוז תשנ"ח

לכבוד

הרה"ג אבנר קבץ שליט"א

מיקירי קרתא דשופריא

עיה"ק ירושלים ת"ו

קיבלתי את שאלתך אודות הימצאות חרקים בעלי גפן, וכבר עניתי על כך לכבודו במכתב מיום ג' סיון תשנ"ו, ואכתוב שוב את הדברים בקצרה:

דברי הכף החיים (יו"ד סי פ"ד ס"ק צ"ד) שהביא כב' שכתב, שקיים חרם והסכמת הרבנים בבגדד' ובסוריה וירושלים שלא לאכול. הם דברי אמת [אלא שבעיוני שם לא מצאתי שהזכיר שגזרו חרם וכמו שציין כב', אלא שעלתה הסכמת הרבנים לאסור], אלא שאין זו גזירה ללא טעם, וודאי שטעם הגון יש בה, והוא שעלי הגפן מצוי בהם חרקים רבים. ואנקוב חלק משמותם:

אקרית העפצים - אקרית הלבד: מתישבות על העלים ומוצצות אותן, כתוצאה מכך מתחילים העלים להצמיח את סבך השערות הלבד. כאשר התוצאה שעל פני העלה רואים בליטות ובחלק הפנימי תחת הבליטות מוצאים שערות לבד לבנות, אשר בתוכם רוחשות האקריות.

אקרית המותן: האקריות מוצצות את העלים ובדרך כלל מתרכזות לאורך עורקי העלים וטוות קורים כעין רשת, כתוצאה מכך, מתקפלים שולי העלים ומשחימים.

בנוסף ניתן למצוא את האקרית האדומה [המצויה במינים רבים ושונים], תריפסים¹, כנימות עלה, ועוד.

1. ראוי לציין שבמהלך חודש חשון - כסלו תשנ"ט, כאשר בחנתי במעבדת המכון תרחיץ לשטיפת פירות וירקות תוצרת ארה"ב, נבחן התרחיץ בין היתר על עלי גפן ממתע שאינו מטופל, כאשר העלים היו מלאים בתריפס אדום שאחזתו - להבדיל מהתריפס השחור - בעלים היא חזקה מאד. על תוצאות הבדיקה נפרסם במאמר אחר בל"נ.

ועקב הריבוי של הימצאות חרקים, נתאספו שם גדולי הדור והחרימו שאין לאכול עלי גפן [ובפרט בסוריה ובבגדד ששם אקרית הלכד היתה נפוצה מאוד].

ואמנם בימינו אנו, עינינו ראו ולא זר, מאות עלים של גפן נקיים מכל חשש חרקים, וההסבר לכך הוא הגיוני וברור, שכן במטעים מסודרים, עושה החקלאי ככל כוחו להגביר את היכול, ושיהיה איכותי וטוב. ובאם יפגעו החרקים הנ"ל, הרי שהם גורמים לנשירת העלים, להפחתת יכול [בפרט באקרית הפקעים] וכו', וב"ה עלתה בידינו ובדורינו יש טיפולים פשוטים ומועילים עד מאוד למנוע כניסה של חרקים מעין אלו.

וברצוני להדגיש שמטע גפן ללא כל טיפול, הענבים עצמם גם יכולים להפגע ע"י חרקים שונים [כגון זבוב הים התיכון, זבוב התסיסה, עש האשכול] וכיון שנעשים טיפולים במטעים המסודרים, הימצאות החרקים בעלים כמעט ואינה קיימת כלל.

ואמנם חשוב להדגיש, שבמטעים שאינם מטופלים, מצאנו במספר רב של פעמים חרקים, בפרט האקריות שהזכרנו לעיל, ובודאי שאין להשתמש בעלים ממטע שכזה ללא בדיקה הוגנת. אך כנ"ל במטעים מסודרים ומטופלים לא מצאנו כלל. כמו"כ חשוב להדגיש, שהחקלאי בסוף העונה כשמסתיים בציר היכול, הרי שהוא מפחית בצורה דרסטית את הטיפולים והריסוסים, ועד סיום הקטיף, בד"כ הוא מפסיק לחלוטין את הריסוס, ואז בהחלט ישנה התרבות מחודשת של חרקים. [אע"ג שהיא מופחתת עקב ההפסק בהשקיה].

והדבר ברור לענ"ד, שכל חששם היה הימצאות "תולעים דקים" כלשונו שם, שכל שבדקו כמה פעמים, כששמו מול השמש אכתי פשו טובא, וכן במעשה שהביא שם, ששמו את העלים ג' דקות בשמש וראו חרקים וכו', הנה ודאי שהשמש דאז אינה טובה מהמעבדות שברשותינו כיום, וכבר כתבתי לעיל, שהעלים שעוברים בדיקות מעבדה נמצאים נקיים לחלוטין באם הם נלקחים ממטעים מטופלים, ואין כאן מה לגזור. ובפרט שגם בדורם לא כל הרבנים הסכימו לאסור, וכמו שהביא מרן החיד"א [מחבר"ר סי' פ"ד אות כ"ד], בשם החכמים השלמים כמהר"ם וכמהר"ש דוויק, שהאריכו למעניתם בכחא דהיתרא, וכמו שיראה הרואה בספר ריח שדה. וכן הביא שם את דעתו של מהר"י זיין שכתב לקיים את מנהג ישראל שנהגו לאוכלו בפני גדולים וגאוני עולם, אלא שבאר"ץ שאסרוהו, כל האוכל הרי הוא פורץ גדר, אך בשאר מקומות יש להתיר. ואם יש תולעים, יחתוך בתחילה מקום שהם מחוברים בו באילן, ואח"כ יבדוק כל עלה לבדו במיתון רב, ויקנח במפה, ואח"כ יניחם בתוך מים רותחין שהיד סולדת בהם, ואח"כ יכול לבשלם בלי פקפוק, ותו"ד הובאו בספר משאת משה (ח"ג יו"ד סי' ד'), והרב המחבר שם הסכים לכל דבריו להתיר, משום דאיכא תרי ותלתא ספיקי.

וראיתי בספר ארץ חיים (סיתהון - יו"ד סי' פ"ד ס"ח) שהביא את דברי האדמת קודש שהעלה לאסור השימוש בעלי הגפנים, והביא שם דברי רבני אר"ץ בספר חנן אלוקים למהר"ח אבולעפיה, והביא שכתבו הרבנים האוסרים בדף קמ"ט, שאין ראייה ממקום למקום ומזמן לזמן, שאפי' בארץ הגליל שמדקדקין הרבה בשאר דברים כגון האורז והתותים השחורים ועוד, מ"מ מעולם לא מצאו כלום בעלי הגפנים, עכ"ד. הרי לך להדיא שגם האוסרים לא אסרו אלא במקומם, וגם הם כתבו שאין להביא ראייה ממקום למקום.

ולכן נראה פשוט לענ"ד, שכיון וכל החרם היה עקב הימצאות של חרקים רבים, ממילא בזמן הזה במטעים מטופלים שאין מצוי כמעט כלל חרקים [בבדיקה שאני עשיתי בעלים רבים מאוד במעבדה של המכון לא מצאתי חרקים כלל], ע"כ אין כל מקום לאסור ואפשר לכתחילה לקחת עלים ממתעים מרוססים ומטופלים. אלא שבסוף עונה, גם במטעים מסודרים, וק"ו עלים מגפנים שאינם מטופלים, כיון שהמציאות של חרקים רבה מאד, יש מקום לחרם שעשו הרבנים וכפי שהביא בכה"ח. ומ"מ גם הלוקח ממתעים מטופלים ומרוססים ישרה את העלים במי אמה - ריכוז קל - [ובלא"ה יש לשטוף עקב שאריות הריסוס על העלים] וישטפם היטב תחת ברז מים משני צידי העלה, ובכך די לו, ויאכלם ללא כל חשש.

כל זה הוא הנלענ"ד

בכבוד רב
שניאור ז. רווח

מהנעשה במכון

שבת עיון

לקראת ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, ערך המכון שבת עיון בנושא: "מצוות התלויות בארץ". לשבת זו, שהתקיימה בכית הארחה בקיבוץ "חפץ חיים", בשבת פרשת שמות, הוזמנו רבנים, מנהלי מחלקת כשרות, משגיחים וצוות רבני ועובדי המכון, הם ובני משפחותיהם.

ההענות להשתתפות בשבת היתה מעבר לצפיות, וכל שהוזמן שמח להשתתף בשבת שהיתה מלאה וגדושה באוירה רוחנית מרוממת, ועמוסה בשיעורי תורה מעניינים וחשובים.

עם כניסת השבת התכנסו הרבנים לתפילת מנחה, קבלת שבת ושיחה מעמיקה בפרשת השבוע מפי הרה"ג הרב ישראל רווח שליט"א - ראש כולל אברכים יפו ומ"מ יו"ר המועצה הדתית בת"א.

לאחר סעודת ליל שבת, שלוותה בדברי תורה מפי הרב נחמיה כועי מח"ס דברי נחמיה, נתכנסו הרבנים לשמוע שיעור מפי יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א בנושא: "בעיות ופתרונות בעניני ערלה בחקלאות המודרנית". עם בוקר, לאחר תפילת שחרית, בה נשא דברים הרב חיים בוכבזה שליט"א רב איזורי כמ.א. מרחבים בנושא: "יחסי אנוש בין החקלאים, הסוחרים לרבנים המשגיחים", התקיימה סעודת שבת, שלוותה אף היא בדברי תורה מפי הרב רפאל לוינסון - רבו של המושב תל עדשים שבאיזור התענך.

לאחר סעודת שבת התכנסו הרבנים לשיעור בנושא: "הערכות לשנת השמיטה" מפי יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א. שיעור זה הכניס את צוות המשגיחים והרבנים לאוירה של הערכות מסיבית במכון ובקרב גורמי הכשרות הגדולים בארץ. לאחר השיעור התקיימה תפלת מנחה.

לאחר מנוחת שבת, בסעודת שלישית, שמעו הרבנים שיחה בנושא: "חשיבות לימוד מצוות התלויות בארץ", מפי הרב יהודה אדרי, מנהל המרפ"ד שע"י המכון. בצאת השבת התכנסו הרבנים ונשותיהם לשיעור מעניין ומאלף בנושא: "חרקים במזון", שיעור שלוה בשקופיות, מפי הרב שניאור ז. רווח שליט"א, ובו האריך לפרט את צורת הבדיקות בירקות, דגים, ושאר מוצרי מזון.

שבת העיון הגשימה בשלמות רבה את הצפיות שתלו בה: כראש וכראשונה הביאה לגיבוש נפלא בין כל חברי ועובדי המכון. כמו כן השכילה את השומעים בהרצאות חשובות בתחומי לימודם ועבודתם, ולבסוף תרמה להבנת משמעות וייחוד עיסוקם המלווה באחריות - מחד, ובזיכוי הרבים - מאידך.

קביעת מזוזות

ביום שלישי ג' טבת, חגג המכון קביעת מזוזות במרכזיה הפדגוגית, שנפתחה בסיוע רשת החינוך התורני בראשות המנכ"ל הרב יעקב חמד שליט"א.

בטקס נכחו יו"ר תנועת ש"ס הרב אריה דרעי, חברי הכנסת הרב גמליאל, יצחק ועקנין, ניסים דהן, מנכ"ל אל המעיין הרב כנפו, צוות הפיקוח של רשת החינוך, ראש המועצה האיזורית מר פטר וייס, ראש הועד המקומי ועוד רבים.

במסגרת הביקור השתתפו המכובדים בסיוור במשתלות שתחת פיקוח המכון. ושמעו ביאורים בנושאים הלכתיים וחקלאיים ע"י יו"ר המכון הרב ש.ז. רווח שליט"א. כן האזינו לשיעור לדוגמא בנושא ערלה, שניתן ע"י הרב יהודה אדרי, מנהל המרפ"ד.

יו"ר התנועה הרב אריה דרעי שליט"א ציין שראוי שהמכון יעמוד במבנה קבע, והבטיח את עזרתו. כן הסביר לראש המועצה האיזורית מר פטר וייס, שפיתוח המכון יביא לתועלת למושב ולמועצה האיזורית בכלל.

כל המוזמנים והמכובדים התרשמו מן התועלת העצומה הטמונה בהתדרת ערכי מצוות התלויות בארץ בקרב תלמידי ישראל.

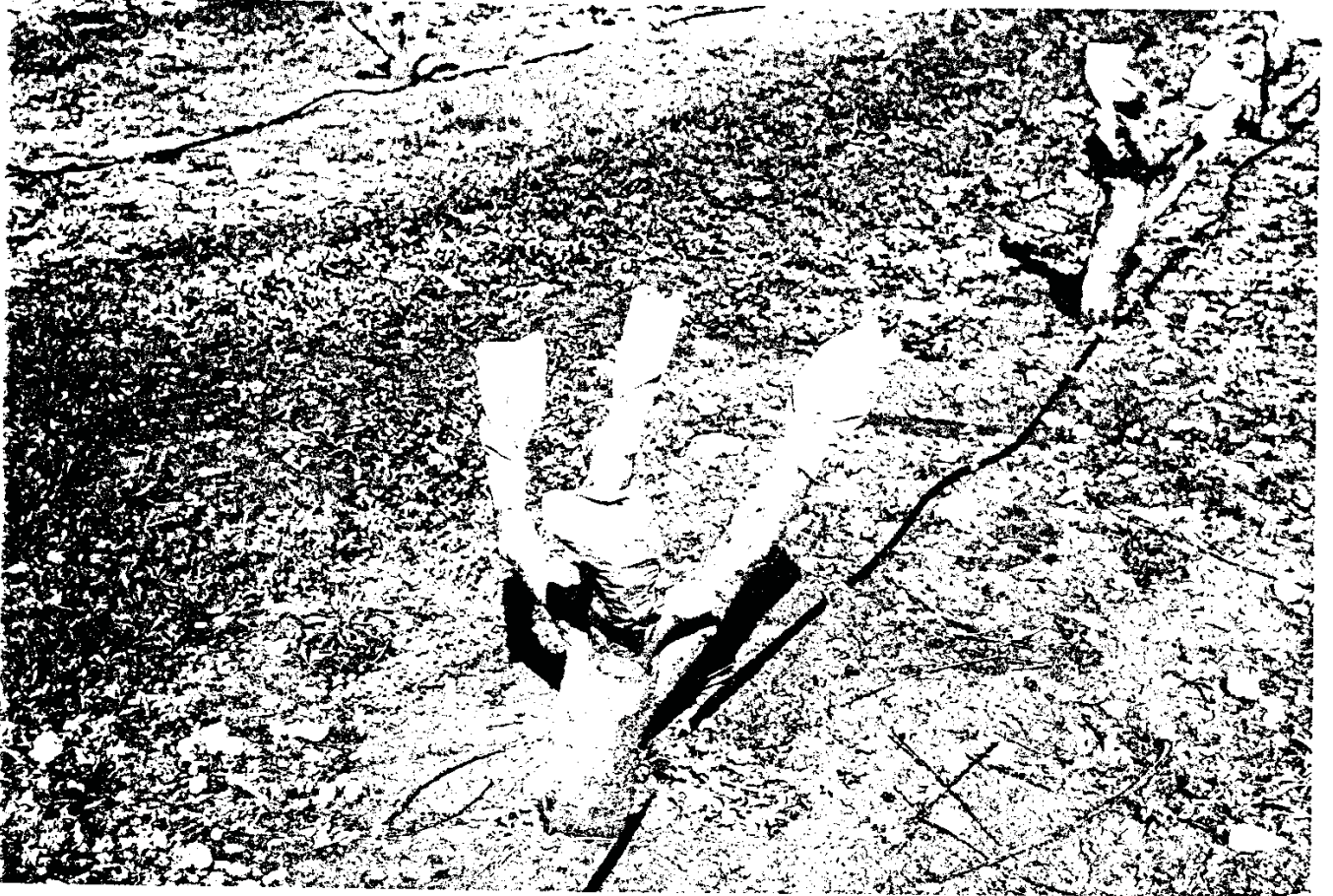
ביקור תלמידים במרכזיה פדגוגית

ביקור תלמידים בחוות מחקר

הרכבה באיזון (חידוש יין)

גמר מלאכה בבצל

הרכבת ירק [עגבניה] על אילן [תפוז]

מתנות עניים בכרם

מתנות עניים בוייתים

הברכה בכרם

הרכבת אילן

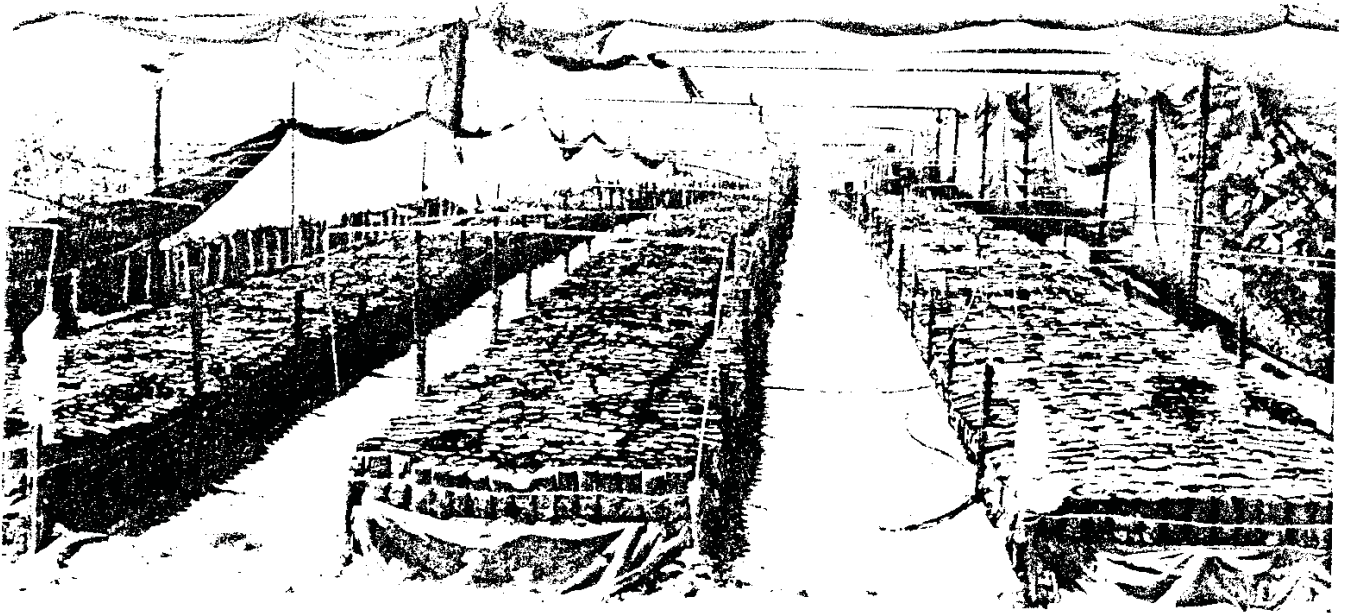
פריחה באפרסק

פאפיה - זכר

פאפיה - נקבה

משתלה על פי ההלכה

משתלה שאינה על פי ההלכה

עלי גפן

מאמר הלכתי ופירוט נוסף ראה בפנים החוברת

בעלי הגפן מצויים חרקים רבים. ואנקוב חלק משמותם: אקרית העפצים - אקרית הלבד: מתישבות על העלים ומוצצות אותן, כתוצאה מכך מתחילים העלים להצמיח את סכך שערות הלבד. כתוצאה מכך על פני העלה רואים בליטות, ובחלק הפנימי תחת לבליטות מוצאים שערות לבד לבנות, אשר בתוכם רוחשות האקריות. אקרית המותן: האקריות מוצצות את העלים ובדרך כלל מתרכזות לאורך עורקי העלים וטוות קורים כעין רשת, בתוצאה מכך, מתקפלים שולי העלים ומשחימים. בנוסף ניתן למצוא את האקרית האדומה [המצויה במינים רבים ושונים], תריפסים, (בסוף העונה בכרם שאינו מטופל מצאנו הרבה מאד תריפס אדומים, שאחיותם בעלה היא חזקה מאד), כנימות עלה, ועוד.

צורת הבדיקה: בזמנינו כמטעים מטופלים אין מצוי כמעט חרקים [בבדיקה שאני עשיתי בעלים רבים מאוד כמעבדה של המכון לא מצאנו כמעט חרקים], ע"כ אין כל מקום לאסור ואפשר לכתחילה לקחת עלים ממתעים מרוססים ומטופלים. אלא שיש להשרות את העלים במי אמה - ריכוז קל - גם מטעמי בריאות [שאריות ריסוס], וישטפם היטב תחת כרוז מים משני צידי העלה. ובכך די לו, ויאכלם ללא כל חשש. [אך אין לקחת ממתעים שאינם מטופלים, או אפילו ממתעים מטופלים בסוף העונה שאין מרססים כדבעי].

צילום: ישי מזלומיאן